

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féoldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féoldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Bartha Béla dr. jogtanárhoz** (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.

Tisza Kálmán.

A történetíró feljegyezte, hogy midőn az athenebeliek a harcias trákok által lakott Chersonesusba egykor gyarmatosokat akartak telepíteni, fővezér választásáról lévén szó, tanácsért a delphibeli Apollóhoz fordultak s Pythia meghagyá nekik, hogy Miltiadest válaszszak vezérre, mert ha ezt megteendik, — úgymond — „vállalatuk szerencsés kimenetelű leend.” Azt a Miltiadest, „kinek tekintélye nagy; neve híres; s hadi jártasságának dicsősége ismeretes minden polgár előtt.” A görögök pedig a tanácsot megfogadták és vállalatukat csakugyan siker koronázták.

Ez a régi beszéd jutott eszünkbe, mikor az országos képviselőház április 16-ki ülésén *Tisza Kálmánt* a törvényhozók sorából felemelkedni láttuk s beszédét visszafojtott lélegzettel végig hallgattuk.

A vita a lelkészi fizetések kiegészítéséről beterjesztett törvényjavaslat körül forgott.

Tudva van, hogy e nagy emberünk a politikai vitákban egy idő óta résztvenni nem igen szokott s éppen azért felszólalása ma már mindig országos esemény számba megy s amit mond, elmékre és szívekre egyaránt nagy súlylyal nehezedik.

És április 16-án felszólalt... és beszélt... és szónokolt szívünkben és szívünkhöz, úgy mint egykor az igazság lelkétől inspirált apostolok, lelkesen, igazán és határozottan.

Nem tudjuk e pillanatban, hogy e beszéd hatása ott az országos áreopágon milyen volt. De azt igenis tudjuk és hirdetjük, hogy előttünk emlékezetes lesz ez a beszéd azért, mert egy nagy mu tú államférfiúnak vallása s egyháza iránti szeretetéből fakadt s arról tett fényes tanubizonyosságot, hogy az igazi nagyság lelkében a tudás és a hit az a sibbolet, mely minden eszmének kútfeje lehet.

Szeretnők e beszédet e lap hasábjain emlékezetnek okáért szóról-szóra megörökíteni. De mert erre elegendő terünk nincs, abból csak néhány kimagaslóbb gondolatot írunk ide le.

„Az 1848. XX-ik t.-c.-nek 2-ik §-ában lefektetett nagy és magasztos elvekhez és mindahoz, ami azokból következik, feltétlenül ragaszkodom.”

„Azt, hogy lelkész és tanító, quasi államhivatalnokká tétessék, én részemről — bármit mondjanak is mások — soha sem fogadhatnám el, sőt nagy veszedelemnek tartanám.”

„Hogy az egyházpolitikai viták idején felekezetem szavazata valami egyházunk számára nyerendő előnyért, alku tárgyát képezte volna, azt határozottan visszaútasítom.”

„Szerintem az állam szempontjából is óhaj-tani kell, hogy az egyházi összekötés ép úgy, mint a keresztelés az új törvények mellett is fennmaradjon.”

„Nézzen vissza gróf Zichy János úr és higgye el, hogy mi meg tudjuk védeni mindenkör ami érdekeinket, csak hogy soha sem állítjuk azokat szembe az állam érdekeivel.”

„Ami e beterjesztett törvényjavaslat tartalmát illeti, tekintve az állam pénzügyi helyzetét, belenyugszom ugyan, hogy ma csak ez legyen, de véglegesnek, olyannak, ami minden továbbit kizár nem tekintem.”

„Elfogadom e törvényjavaslatot úgyis, mint magyar ember, úgyis mint protestáns ember. Nem félek az állami omnipotentiától, még a fegyelmi esetekben sem, mert meg vagyok róla győződve, hogy oly eset, midőn a fegyelmi §-t az én felekezetemhez tartozó ellen kelljen alkalmazni, nem fog bekövetkezni. Ahol pedig bekövetkezik, következék be, mert ott a bűnöst fogja sujtani, nem pedig az ártatlant.”

„A magam részéről nem bánom — soha életemben nem bántam azt — hogy helyesel-

nek-é, bántanak-é, szidnak-é, ütnék-é? Amit lelkiismeretem sűgall, azt megteszem."

"A servilismust egész életemben útáltam és utálok." „Mindig úgy tettem, amint meggyőződésem sugallta, hogy egyfelől magyar hazámnak, másfelől felekezetemnek szolgáljak. Mert arról vagyok meggyőződve — bár megtennék minden felekezeti és minden nemzetiségi különbség nélkül e hazának fiai — hogy két dolgot nem szabad elfelejteni: az első az, hogy az ember e haza polgárának született; a másik az, hogy amely felekezethez keresteltek, ahhoz tartozzék. Az ezen kettő iránti köteleességet összeegyezteve kell teljesíteni."

Ime így folyik ez a beszéd.

Lehetnek, akik *Tisza Kálmánnak* ennek a nagy embernek politikai meggyőződését a magokénak nem valják. Az is valószínű, hogy a szönyegen forgó törvényjavaslat egyik-másik intézkedése mindenkinek nem tetszik. De e pillanatban minden alárendeltebb nézpontnak el kell törpülnie. Előttünk most nem a politikus, hanem a kálvinista *Tisza Kálmán* áll magasan, tisztán s olyan világításban, hova szeretnők, ha előkelő világi hitsorsosaink mind felemelkedni igyekeznének.

Miltiades a görögök ügyét diadalra vitte. Jó kezekbe van letéve e benünket érdeklő törvényjavaslat jövője is. *As elo érintetlenül áll* s ha amit hiszünk is, bennünket a gondviselés ilyen méretű férfiakkal a jövőben is megáld, a most lefektetett alapokon, fel fogjuk építeni azt a magyar evangélium szerint reformált egyházat, melynek egyik legerősebb külső bástyája az 1848. XX-ik t.-c. *korszerű* végrehajtása leend.

Adjátok meg a császárnak, a mi a császáré, de az Istennek is, a mi az Istené.

Rossz idöket élünk, rossz csillagok járnak! Kárpátoktól az Adriáig, a Bodza szorostól a dévényi Dunáig rémes hangok kóvályognak a levegőben s zűg, morog, békételenkedik a magyar nép, mintha önnön lelkében hasonlott volna meg s újabb népvándorláshoz készülne. Multunk előtte fakóvá; „tabula rasa“-vá lett, melyből tanulni, melyen lelkesedni csak kevesen tudnak; a nemzeti évezredes erény: fictio; a honszerelem üres hazugság; állami, társadalmi s egyházi összes viszonyaink korhadtak s roppant vajudások között újjászületés után sovárognak. „*Uram! tarts meg, mert elveszünk!*“ hangzik az egyik oldalról. „Lasciate ogni speranza!“ ekhózik a másik part. Zűrzavar s felfordúlt világ! Mindenütt, amerre tekintünk.

Ezek bizony elég szomorú állapotok, s mint mondják: oka a szegénység, a nyomor, az

elhibázott közgazdasági politika, mely a népet a kereset alapfeltételeitől megfosztotta. Lehet, hogy valami kis *részben* igazságok van; de azt tagadom, hogy nyomorúságos viszonyaink minden gyökerei ide nyúlnának vissza. Engem a lélektan arra tanított; a népek történelméből azt láttam, hogy a pauperismus pillanatnyi zavarokat igenis okozhat; symptomatice „causa causati“ is lehet, — de azok a zavarok minden időben csak átmeneti jelleggel bírtak s egy okos szóra, vagy egy jobb esztendő következtével rendszeren meg is szűntek.

Volt szegénység, volt proletariatus Rómában is; s az a „plebs urbana“, melynek p. o. Augustus császár fejenként és évenként 30—30 forintnyi kegydíjat szokott adományozni, a város lakosságának több mint *öthatod* részét alkotta s számokban kifejezve, körülbelül 580,000-re rugott, szemben azzal a 90,000 emberrel, kik a vagyonos osztályhoz tartoztak, illetőleg országfejedelmi vagy másnemű közsegélyre nem szorultak. Ilyen ellentét, ily nagy aránytalanság a vagyonos és vagyontalan elemek között, nemcsak Magyarországon nincs, de nincs korunk legnagyobb világvárosaiban sem. Párisban p. o. — mely a Rómával való összehasonlításra a legalkalmasabb — az 1879/80-iki kemény télen összesen csak 130,000 éhező és segélyre szorult proletár találtatott. Adatok hiányában Budapestről semmi bizonyost nem tudok, de ha viszonyainkat számba veszem s a mi fővárosunk rohamos fejlődéséről s főképpen humanitarius intézményeinek nagyarányú és örvendetes elszaporodásáról gondolkodom, van bátorságom kimondani, hogy nálunk a helyzet a párisinál is kedvezőbb s azokról a régi római állapotokról szó sem lehet.

Ami a görögöket illeti: biztos tudomásunk van róla, hogy a szerencsétlen kimenetelű peloponneszusi háború után az ország fővárosával együtt az egész görög nép a legmélyebb szegénységbe sűlyedt, a minthogy ezt megelőzőleg is tulajdonképeni anyagi jólétről csakis Athénben lehetett szó, de sehol másutt a birodalomban.

Szóval: szegények mindenütt és mindenkoron voltak évszázadokkal ezelőtt is s a népek történetében talán egyetlenegy kivételt csak a *zsidók* képeztek, a kiknél az ismeretes agrártörvény szerint minden földbirtok egy bizonyos idő múlva a családok kezeibe ismét vissza-kerülvén, a proletariatus felburjánozása elé bizonyos gát vettetett.

És mégis, mit látunk? Azt, hogy p. o. az a római és görög nép a maga sorsába bele tudott nyugodni s a Menenius Agrippa okos beszéde következtében lecsillapult veszedelmes jellegű sociális eruptiótól eltekintve, a kenyért

követelő nép mozgalmá nagyobb s erőszakos arányokat ott soha sem öltött s *permanenssé* a legválságosabb időkben sem lett. A mi jó magyar népünk meg immár évek óta hallucinál; martalékává lett a benne könnyelműleg felszítogatott esztelen és önző állati ösztönnek s napnap után mind megdöbbenőbb jelét adja annak, hogy ha a teremtő vaksággal veri meg, akkor Sámson is könnyen deliriumba esik s vakságában nem riad vissza önnön veszedelmétől sem. Pedig ennek a mi jó népünknek a helyzete más tekintetben is feltétlenül előnyösebb, mint a minő volt p. o. hajdan azé az „urbana plebs“-é. A napszáma nagyobb, táplálkozása tisztességesebb s ha egyáltalán dolgozni akar, egy kis pénzecskéje csak megakad s nemcsak kenyere van meg, hanem a mellé húst is olcsón vehet; mindenestre olcsóbban, mint az a „plebs“ Rómában, hol a stratonice-i híres felirat bizonyosága szerint Diocletian korában a marha- és ürühús kilogrammja 70, a sertéshúsé meg plane 1 frt és 80 krba került.

S ez az, a mi engem gondolkozásba ejt. Mert az úgynevezett „*kapitalisztikus individualizmus*“ Rómában is ki volt fejlődve; az általam helyes nemzetgazdászati szempontból különben elítélt latifundiumok meg olyan arányokat öltöttek, hogy Nero idejében Afrikának egész felerésze 6 nagybirtokos kezei között volt s már Plinius úgy kiáltott fel, hogy „ezek a latifundiumok Italiát tönkretették“. Mi még, Istennek legyen hála! ennyire nem jutottunk; s bár biztos tudomásom nincs róla, *de mint a nép megélhetési viszonyait jól ismerő nép gyermeke, ki azok között nőtem fel s „eorum pars magna fui“* állítani merem, hogy azoknak a kikialtott, hirhedt szabolicsvármegyei éhező szocialistáknak legalább 70%-a ezen a télen is ölt egy vagy két darab hízott malacocskát s a jó magyar kolbászhoz különben is igen quadráló homoki vinkóval telt kancsók alatt görnyedező asztalok mellett, *toros vacsoráknál* fejtegette az „éhen halunk meg“-féle régi, de mindenkor kapósnak bizonyult hasi philosophia paraphrasait. Higye el nekem mindenki, hogy ez így történt; holott az ilyen „műinségről“ a római „elvtárs“ aligha birt fogalommal; sőt a kik a külföldi viszonyokat ismerik, azok tudják, hogy nem bir biz ott a mai korbéli, évek hosszú során át csak krumpin és rossz kávé („ohne Brod“!) tengődő socialista sem.

Ami meg a közterheket illeti? Én teljességgel nem állítom, hogy ezek könnyebbek is nem lehetnének; de az is bizonyos, hogy mindenféle direkt és indirekt adónál súlyosabb nálunk a „szeszadó“, melynek igáját éppen a legszegényebb

népelem vonszolja. Gondoljuk el csak, hogy p. o. Püspökladányban a regálejogért a bérlő évenként 15,000 forintot fizet, holott az összes földadónk alig megy 30,000 forintra. Mennyi tömérdek „szeszt“ kell itt elfogyasztani, hogy a zsidó a 15,000 forinton felül még tisztességesen nyerhessen is! Pedig én és a hozzám hasonló ivású emberek, abból az összegből ugyan édes-keveset térítünk meg a bérlő úrnak...! És ez így van mindenütt; még pedig nemcsak nálunk Magyarországon, hanem úgyszólván az egész világon. Hiszen pár évvel ezelőtt olvastam, hogy p. o. Németország a maga katonaságára évenként 430 millió márkát ad ki s ugyanott a szesz italokra 406 millió márka pazaroltatik el. Aztán csodálkozunk, hogy „éhen halunk meg“. Nohát ezt én a szocialisták kedvéért megengedem; de hogy „szomjan“ *nem* (!), ezt meg ők engedjék meg nekem...!!

Aztán azt se higye senki, hogy ezek a mai megélhetési viszonyok oly *páratlanul* mostohák volnának. Voltak már ezeknél — és éppen Magyarországon — rosszabb idők is; de a nép nyugodtan tűrt, bizva-bízott, hitt, várt és reményl, de a társadalmi jogrend ellen, talán az egyellenegy Dózsa-féle pórlázadáson kívül, mely elvégre is hamar véget ért, — *állandó* hadviselésre soha sem szervezkedett. Hogy példára hivatkozzam: csak a 17-ik század utolsó negyedére mutatok rá, a mikor *Ampringen Gáspár* az országot valóságos sivataggá változtatta, s míg ő maga türethetetlen adókkal préselte a népet, addig Spankau, Kopp, Caraffa, Strasoldó stb. az elfogottakat karóba vonatták, kerékbe törettek s a szörnyű adók által egészen kiszipolyozott nép a minduntalan utazó katonákat „ingyen volt köteles szállítani; ingyen tartani s a szegény fuvaros szerencsésnek érezte magát, ha jószágát békével visszahajthatta“. És a mint mondtam: a megpróbáltatásnak e nehéz napjai minden nagyobb baj nélkül elmúlnak; a nemzet társadalmi organismusának integritása sérletlenül maradt, sőt, ha az az integritás azelőtt némi módon fenyegetve volt is, a veszedelem közös érzete a belső villongásoknak rendesen hamar véget vetett s szegény és gazdag, úr és paraszt-szívesen nyújtottak egymásnak kezét, hogy a bajukat közös erővel, kölcsönös bizodalommal és egyetértéssel orvosolják. Ez volt az, ami hazánkat ezervesélyközött fentartotta; ennek köszönhetjük, hogy „él magyar, áll Buda még!“

És ma mindezeknek éppen az ellenkezőjét látjuk.

Kell tehát itt valami mélyebben fekvő oknak lappangnia; mert a haladás, a civilizatio, ha természetes mederben tör utat magának, új viszonyokat teremthet ugyan, de a józan ész és lelki-

ismeret örök törvényeit így a fejetetejére soha sem állítja.

Ez az ok — szerintem — abban rejlik, hogy megfogytak a társadalomban az *erkölcsi erő* s eszményekért lelkesedni a nagy tömegek nem igen tudnak. S hogy ez így van, azért a felelőség teljességgel nem a vallásra, nem az egyházra hárul, vagy legalább is *nem egyedül ő reá*: mert hiszen az egyház a maga feladatával mindig tisztában volt s különösen a protestantizmus negyedszáz esztendő óta, mint másutt, úgy nálunk sem szűnt meg soha hirdetni azt a Krisztust, kiben a kijelentések olyan alakot és fundamentumot nyertek, hogy ha azon a fundamentumon és azon alak szerint építettünk volna, — ma a társadalom ezektől a viharoktól teljesen nyugodt volna. Csakhogy — valljuk be őszintén — ezt a fundamentumot az állam és a társadalom kellő respektusban nem tartotta s bár, legalább nálunk, annyira soha egyik sem ment, hogy keresztyéni jellegéről *nyíltan* lemondani bátor lett volna: az evangélium kovászát intézményeibe sem az egyik, sem a másik szükséges mértékben nem oltotta; azzal a nemzeti és egyéni közérzület idegeit ruganyosabbá nem tette, hanem legfeljebb is megelégedett az „assistencia passiva”-val, illetőleg azzal, hogy a vallás és egyház missziójának rosszakaratúlag útjába nem állott s szántszándékkal ellene fel nem lépett.

„Hier liegt der Hund begraben!” Kihalt az államból és a társadalomból az erkölcsi erő; mert ennek forrásai a hitből fakadnak s azok a források termékenyítőleg csak addig hatnak, míg hitből élünk s az örök eszményeken és igazságokért lelkesedni képesek vagyunk.

A hit pedig csodákat művel s az emberiség politikai és művelődéstörténelmének bizonyossága szerint a békének, nyugalomnak, törvénytiszteletnek, Istenben való bizalomnak és szeretetnek még akkor is záloga, ha az homályos érzelem csak s nem a Szent Lélek munkája, mely a maga jutalmát egyedül a Jézus Krisztusban várja.

Ezért nem lázongott a zsidó, de még a pogány sem azokban a rég elmúlt időkben; legalább olyan permanens nyugtalansággal és olyan vakmerő botorsággal soha, mint ahogy azt ma a mi magyar népünknel sajnos tapasztaljuk. A zsidó állami rendszer ugyanis köztudomásúlag theokratikus fundamentumon nyugodott s míg Ábrahám magva hinni tudott s azokon a fundamentumokon nyugalmat talált: megvolt benne az erkölcsi erő, — Antiokhus Epiphanes kegyetlen rablásai között éppen úgy, mint akkor, a mikor a búsan susogó babilloni füzek alatt kesergett. Veszedelem a római birodalomra is tulajdonképpen és komolyan csak akkor jött,

mikor az állam, szakítva a múltak tiszteletreméltó hagyományaival, — a midőn t. i. ott minden állami és társadalmi intézmény, sőt minden egyletcske a vallással inkább, vagy kevésbé összefüggésben állott, — a vallás lelkétől magát megüresítette.

És mi hazánkban régóta ezen az úton vagyunk. Keresztyén állam volna ugyan ez a mi szeretett Magyarországnak; társadalmunk is a krisztusi elveken nyugónak vallja magát: de a jelekre, melyek ezt a konfessziót komolyan igazolnák, — alig találunk. Ha törvények alkotásáról s azoknak végrehajtásáról van szó: az egyházi, vallási és erkölcsi szempontok következetesen figyelmen kívül hagyatnak . . . hagyattak már régóta s annak az egyszerű embernek, ki különben természetszerűleg vallásos volna, — nem egyszer maga az állam, annak törvényei és funkcionáriusai mutatnak példát arra, hogy az evangélium kötéltáira vakmerőleg realéphessen s annak örök érvényű parancsait és igazságait figyelme se méltassa. Így jutottunk aztán el oda, hogy a hit s annak gyermeke az *erkölcsi erő* népünk lelkében, az egész társadalomban haldoklik s helyét nyomban azok a veszedelmes eszmék foglalják el, melyeknek a kiirtása immár magának az államnak is felette sok gondot okoz, de a vallás kooperációja nélkül sikerülni soha sem fog.

Hiába predikálunk mi a vasárnap megszenteléséről, ha az állam a maga közegeitől vasárnapi munkát kíván s a bálóknek, mulatságoknak a rendezését még a bünbánati hét szombatján is engedélyezi. Hasztalan mennydörgünk a prostitutio ellen is, ha annak barlangjait tételes törvények védik. A példa, a gyakorlati élet s az a ledér könnyelműség, mely úgy az államot magát, mint a társadalmat valódi keresztyéni mezéből hova-tovább mindinkább kivetkőzteti, — minden akciónkat megbénítja s lassan, de biztos lépésekben hal. . . terjed a hitetlenség s vele karöltve az erkölcstelenség azokban a társadalmi rétegekben is, a hol aztán szörnyetegeket szül s fenevadakat nevel.

Ezért mondám fentebb, hogy a társadalmi bajokért a felelőség nem egyedül az egyházra hárul. Ez az állam és a társadalom büne is és talán sokkal inkább ezeké, mint az egyházé.

A francia forradalom zivataros napjaiban *Garnier* egykor *Robespierre* előtt így kiáltott fel: „a Danton vére az, mely fojtogat.” Minket meg a magunk mulasztásain kívül az állam és a társadalom bünei marcangolnak. Mert arra ugyan mindig volt és van gondunk, hogy *megadjuk a császárnak, ami a császáré*, — de arra nincs és nagy idők óta nem is volt, hogy *ne*

vonjuk meg az Istentől sem, ami az Istené! Próbáljuk meg csak kötelességünknek e tekintetben is eleget tenni, látni fogjuk, hogy „*megfogattatik a fenevad és ő vele együtt ama hamis próféta, aki csodákat tett vala ő előtte: melyekkel elcsalta azokat, akik a fenevadnak bélyegét felvette vala*“ (Jel. 19, 20).

E. L.

Reflexiók.

Abból az alkalomból, hogy a főt. és mélt. konvent legközelebbi ülésében a békési gymnasiumnak az állammal kötendő szerződését nem fogadta el azon okon, mivel a vallástanár fizetése nem egyenlő a többi rendes tanárokéval; a Prot. Egyh. és Isk. Lap megfeddi a békési gymnasiumot, felemlítvén, hogy „a nagy kálvinista Békés nem átalotta volna a felekezeti gymnasium vallástanárát alábbvalónak minősíteni, mint a többi tanárt; hát vajjon miben nyilvánul gymnasiumaink felekezeti jellege, ha még mi önmagunk sem becsüljük a vallástanárt annyira, mint a természetrajz vagy földrajz professorát stb.“ Nevezett Lap e kifakadása érthető ugyan s nincs protestáns ember, ki ne osztaná e felfogást. De mivel az eszmetársulás folytán gondolataim támadtak a feddőzés olvasása közben, legyen szabad azokra röviden rámutatnom.

Lehet, hogy nem kedvező fogadtatásban részesülnek sokaknál, mert jórészen befejezett tényt érintenek; azért előre is kijelentem, hogy támadni sem érvényben lévő egyházi törvényeinket nem fogom, sem egyházi hatóságaink intézkedései iránt tiszteletlenséget tanúsítani nem akarok, sem eljárásukat nem bírálom — hiszen erre nem is vagyok hivatott — csupán szerény véleményemet nyilvánítom, midőn a gymn. vallástanár képesítése s javadalmazása, továbbá vallástanár és lelkész közti viszonyt a nagyjából vázolni megkísérlem, hogy aztán végül rámutassak arra, miszerint csakugyan mi magunk vagyunk a tényezők a lelkész társadalmi állásának, vagy mondjuk tekintélyének alászállításában.

Mivel csak gyöngye vázlatot akarok nyújtani, vagy jobban mondva gondolatföredékeket, méltóztassanak t. olvasóim elnézéssel lenni irántam.

Örömmel üdvözöltük mindnyájan a főt. mélt. konvent ama határozatát, hogy a felekezeti gymnasiumokban rendes vallástanári tanszék állitassék fel. Nagy reményeket fűztünk ehez. Valami kéjes érzés futotta át valónkat e nagy fontosságú intézkedés hallatára s előre is fújtuk a diadalmi harsonát; nem is késett senki legnagyobb elismerését és köszönetét nyilvánítani a böles intézőknek. Új szellemi életet, vallásos érzéstől vezérelt s áthatott ifjúságot, majdan vezető férfiakat láttunk előre, kik föltétlenül diadalra fogják juttatni protestáns egyházunkat a dícső ösökhöz hasonló s ahoz méltó lelkesedéssel fogják szolgálni ev. ref. egyházunk szent ügyét. Mert hiszen úgy gondoljuk s meg aztán régi mondás: az iskola a tanító, vagy: a tanító az iskola. Sok tekintetben igaz ez. Nem csoda hát, ha mi is a vallástanártól várjuk és várjuk gymn. ifjaink igaz protestánsokká, sőt igaz kálvinistákká való nevelését — és jogosan.

Örömmel kellett tehát üdvözölnünk ama konventi határozatot is, mely a vallástanár javadalmazását a többi rendes tanárokéval egyenlővé tenni rendeli, nehogy a mai, címkóros materialistikus világban a vallástanár a tanári testületben csak eltűrt személy legyen, mivel

manapság annyit ér az ember, amennyi pénze van. Gondoskodni kellett hát arról, hogy a világi tudományok szakemberi előtt e tekintetben a vallástanár nálak „alábbvaló“ ne legyen. És ez is egészen helyes, méltányos sőt jogos is mindenki szemében.

De még ezzel sem elégedett meg a főt. és mélt. konvent. Hogy képesítés tekintetében is egyenlő rangú (?!), vagy talán magasabb kvalifikációjú (!?) legyen a vallástanár, mint a többi rendes tanárok, kimondotta, hogy vallástanárok csak azok lehetnek, kiknek mindkét lelkész-képesítő vizsgálati bizonyítványuk *jeles*, vagy theologiai magán tanári oklevelök van. A specialis cél érdekében ezt is örömmel vettük és ezzel teljesen biztosítva látjuk a vallástanár paedagogiai és socialis helyzetét a gymnasiumok tanári testületében.

Örülünk kellett és kell, hogy oly sok idők után végre megoldást nyert ez a nagyfontosságú kérdés.

Az én örömöm azonban nem volt ment teljesen az aggodalomtól s még mindig félek tőle, hogy aggodalmamat a jövő ugyancsak igazolni fogja.

Hogy milyen megokolással hozta a főt. és mélt. konvent e határozatot, nem tudom. Elöttem most csak a tény áll. Egy felől a gymn. tanár és vallástanár, másfelől a vallástanár és lelkész képesítése közötti óriási különbség. Ki lehet gymn. tanár? Az a kinek oklevele van. S ki lehet vallástanár? *Csak az, akinek jeles oklevele, vagy theologiai magántanári oklevele van.* S kinek lehet magántanári oklevele? *Csak annak, a ki legalább is egy évig külföldi egyetemet látogatott.* S ki látogathat külföldi egyetemet? *Rendesen csak azok, kik jeles bizonyítványaik alapján stipendiumot élvezhetnek, vagy elég anyagi erővel rendelkeznek. Ilyenek vannak legkevesebben. Hiszen a mi theologus ifjaink rendszerint szegények!*

Tehát a qualificatio nem egyforma a gymn. tanár és vallástanár között. Miért e különbség? Talán a theologiai encyclopaedicus képzettség nem ér annyit, mint a tanári specificus szakképzettség?! S miért a különbség a vallástanári és lelkészi képesítés között? Ez az különösen, a mit megérteni nem tudok. Miért csak a *jeles* bizonyítvány képesít vallástanárságra? Hátha annak a jeles bizonyítványu ifjunak nincs sem kedve, sem akarata tanár lenni! És viszont miért elzárni attól azokat, akiknek talán véletlenül nincs jeles bizonyítványok, de képesség, arravalóság, hivatás azért van bennök! Miért kell többet tudni egy vallástanárnak, mint egy lelkésznek? Ezek a kérdések ugyan már talán idejüket multák, de nem hallgathatók el. Mert épen a vallástanári és lelkészi képesítés közt lévő különbség az, mely aggodalmat kelt bennem. Mi következik ugyanis ebből? Az, hogy a jelesen végzett ifju theologus vallástanárrá lesz; mivel óriási anyagi és moralis előnye van a segédlelkész szemben. Egyházi törvényeink szerint, mint középiskolai rendes tanár, egyenlően minősítettik a rendes lelkészszel így 3 év elteltével I-ső osztályu egyházba pályázhatik; s bizonyára nem fogja elszalasztani a kedvező kínálkozó alkalmat egyik sem, ha csak valami különös hivatottságot nem érez magában arra, hogy megmaradjon a tanáriszékben; ilyenek pedig — sajnos — ma vajmi kevesen vannak. Így aztán elérjük azt, a mit senki sem akarhat. Lesznek szobatudós lelkészek a nagy egyházakban, a hol legnagyobb a gyakorlati élet munkatere.* Mert hol és hogyan szerezzen a hivatásában buzgólkodni köteles vallástanár a gyakorlati lelkészterén ismere-

* Lehet azokba a nagy egyházakba nemcsak vallástanárokat választani. Szerk.

tet, tapasztalatot? Az iskola ezt nem adta meg! És nem lesznek állandó vallásánaraink. Vidéki gymnasiumainknak pedig így is legnagyobb bajuk a folytonos tanár-változás! Ha pedig átmegy a köztudatba, hogy a vallásánársághoz többet kell tanulni és tudni, mint a lelkészkezdéshez, a tanárok és általok vagy velök az intelligens középosztály előtt úgy sem sok tekintéllyel bíró lelkész a köznép előtt sem lesz irányadó tekintély, aminek lennie kellene. Sőt ha a mostani viszonyuk, tovább is megmaradnak, a nagyon is hangoztatott meghasonlás a lelkész és gyülekezete közt elkerülhetetlen lesz, mert az úgy is megnyírbált lelkészi tekintélyt nem lesz képes a lelkész a közfelfogással szemben érvényesíteni. A tanár s még inkább a „pap tanár“ úgy emelkedik a lelkész felibe, a hogy akar. Természetesen tisztességes utat és módot értek; az ellenkezőnek van is orvos szere.

Ime tehát a gymn. vallásánarok ilyen képesítése akaratlanul is felibe emeli a vallásánarral együtt a többi rendes tanárokat is a lelkészeknek.

Ezek azok nagy általánosságban, a mik aggodalommal töltönek el úgy gymnasiumaink vallásánításának sikerére, mint különösen a lelkészek társadalmi tekintélyének nem emelésére csupán megóvására nézve.

Errare humanum est! Vajha csalnának aggodalmaim! Vajha tévedtem volna feltételeimben!

Kovács Sándor,
ev. ref. s. lelkész.

KÖZÉLETÜNK.

A heves-nagykúnsági egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A heves-nagykúnsági ev. ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlését T.-Abád-Szalókon tartotta meg folyó hó 14-én. Itt is mondjunk hálás köszönetet a szíves vendéglátásért, melylyel a két ikeregyszékhely lekötelezte a gyűlés tagjait. A közgyűlést megelőző délután egyh. m. lelkészértekezlet, illetve lelkészgyűlés volt, melynek főbb tárgyait a lelkészi kongrua, az egyházi adózási rendszer és az egyházi fegyelem modern alakban való visszaállításának nagy kérdései képezték.

A két elsőre nézve behatóbb tárgyalás nem fejtett ki; a lelkészgyűlés, a kún-hegyesi kör indítványára e két tárgyban a konvent álláspontjára helyezkedett, az egyh. adózásnál hangsúlyozván, hogy az állami adó arányában behozandó %-s adózást tartja leghelyesebbnek és igazságosabbnak természetesen egy megállapítandó maximum korlátozása mellett. Elhatározott, hogy a közgyűlés elé ilyen szellemben tétetik meg a javaslat; mit aztán a közgyűlés másnap vita nélkül elfogadott.

Leginkább megvitatott tárgya volt a lelk. egyleti gyűlésnek az egyházi fegyelem feleléstésének kérdése. A múlt évi közgyűlés ez irányban való tanulmányozásra s javaslat tételre hívta fel a lelkészi köröket. A négy lelkészi kör egyike nem tartott gyűlést, egy általánosságban pár irány eszme fölvetése mellett szükségesnek tartja az egyházi fegyelem behozatalát, de még tanulmányozást és az ügy érlelését indítványozza; a harmadik már konkrét esetekre vonatkozó eljárásokat is javasol, a 4-ik pedig Kövendi Dénes madarasi kollegának széles alapokon, nagy apparatussal készült kiváló tanulmányát egész terjedelmében elfogadva, a felmerülhető eseteket s az azokhoz alkalmazható eljárásokat részletesen felsorolja és a munkát ajánlja a további tervezetések

alapjául. Most nincs is a kezemben a tanulmány, nem is vagyok felhatalmazva hogy ezt bővebben ösmertessem, csak annyit jegyzek meg, miszerint egy a nehéz idők fenyegető jelenségeire érzékenyen reagáló léleknek, komoly és tartalmas szép munkája e tanulmány s én méltónak tartanám, hogy az közrebecsáttassék.*

Különben pedig az értekezlet a szétágazó nézetek egyesítése végett és azért, hogy a dolog haladékat ne szenvedjen, egy bizottság kezébe adta a lelkész körök munkáját és megbizta azt, hogy a javaslatokból már az őszi közgyűlésre egy munkálatot készítsen, hogy annak alapján a szabályzat megállapítható legyen s az életbe léptetés minél előbb megtörténjék. A bizottság tagjai Gulyás Lajos elnöke alatt Mészáros Illyés tanácsbíró, ifj. Székely Péter tanácsbíró, Polgár József és dr. Végh Sándor világi, — Györy Lajos, Szűk Károly, tanácsbírák, Szabó Sándor és Kövendi Dénes lelkészek egyházi részről.

Nem hallgathatom el, hogy az utóbbi határozat meghozatalában oroszlanrésze volt egyházmegyénk lángbuzgalmu gondnokának mlts. Horthy István urnak, kinek lelkes nyilatkozatai még azokat is meggyőzték, kik az egyh. fegyelem életbeléptetésének azon káros (?) következményeitől tartanak, hogy az egyházi fegyelem némelyeket a felekezetenküliség karjaiba kerget és ez által a tőlök eddig fizetett egyházi adótól elesnek egyházaink.

Magának a közgyűlésnek a fentemlített javaslatok elfogadásán kívül érdekesebb tárgyai voltak: a Debr. Prot. Lapra vonatkozó szabolesi indítványnak azon változtatással elfogadása, hogy az egyházak köteleztesen e hivatalos lapot megrendelni, hogy így a lelkésznek módjában álljon esetleg más lapot is járni, továbbá azon határozat, hogy a belhivatalnokok díjleveleiben foglalt termények megváltására ne 5 évről 5 évre, hanem állandóan állapítsassék meg, ez által is közelebb jutván egy lépéssel a készpénzben teljesített egyházi adózáshoz.

A 16. szám alatt végzett s többnyire belügyeket tartalmazó tárgysorozatból közérdekűek különösen, a Jász-N.-Kún-Szolnok megye közigazgatási bizottságának azon intézkedése feletti határozat, hogy Eötvös Károly Lajos tanfelügyelő úr kezdeményezése folytán a megyebeli felekezeti hatóságokat is zaklatja, hogy a tanítók lakbér és kert illetményeinek ha ezek az állami községi iskoláknál érvényes miniszteri utasításnak meg nem felelnek kárpótlása haladéktalanul adassék meg. E zaklatás a török-sz.-miklósi egyházzal szemben már odáig ment, hogy a közigazg. bizottság végrehajtás végett a járási főszolgabírónak kiadta két tanító lak és kert illetménye iránti követelést. Közgyűlésünk a legerélyesebben tiltakozva ezen kir. szentesítést nyert törvényeink negligálásával autonomius jogainkba való beavatkozás ellen, főtiszt. püspök úr útján az illető miniszteriumhoz tesz felterjesztést és kéri, hogy közegeit utasítsa törvényeink s törvényes jogaink tiszteletben tartására. Egy másik sérelmi eset is volt. A szolnoki kir. járásbíró két különböző esetben kétfélekép járt el a gyermekek vallásának előre megállapítását tartalmazó reverzálisnak kiállításában. Az első esetben a ref. egyház javára lett volna kiállítandó a reversális és a járásbíró, arra való hivatkozással, hogy közjegyző van a városban, megtagadta az okmány kiállítását; a másik esetben, midőn a római egyház javára köttetett az egység, közreműködött, holott közjegyző volt a városban. Már

* Ez alapos tanulmányt, szerző szívességéből, egész terjedelmében be fogjuk mutatni lapunk olvasóinak.
Szerk.

a legerélyesebb hangú tiltakozás felterjesztése céloztatott, a mikor kitünt, hogy nem ugyanazon személy követte el ugyanazon ténnyel s így annak feljelentése, ki az utolsó esetben közreműködött, elmaradt. De a tény meg van; bizony kellene az egyh. főhatóságnak valamit tenni, hogy ilyen visszasságok ne történjenek.

Mint dicséretre méltó tény hadd említsük meg, hogy M.-Túr és Madaras diszes új iskolákat akarnak emelni s ahoz kérték az egyh. megye beleegyezését; hogy M.-Turon Nagy József földbirtokos úr és neje Várad Emília urnő 66 kat. hold földadományát jóváhagyás végett van bejelentve, mely adományukkal a m.-túr újjvárosi templom melletti lelkészi és kántori hivatal felállítását tettek lehetővé; hogy T.-Kürtön Keszlerffy Jánosné Luby Mária úrhölgy a ref. egyháznak 762 □ öl területet adományozott r. kath. létere iskolahelyül; hogy a török-szent-miklósi ref. egyház új tanítóságot szervezett 466 frt évi fizetéssel és a Kenderesen felállított millenáris új tanszék ellátására a polgári község évenkénti 200 frt segélyt szavazott meg és folyósít, az egyház pedig az 5%-es iskolai pótdótot kivetette.

Egy curiosumot említek még meg s azzal zárom tudósításomat. A m.-túri fényes egyház! Nos hát?! Mit akar? Jól ide figyelj ref. Sion! Az úgysis kevés számmal levő jó parochiák számát akarja megkevesbiteni. Kérvenyezett, hogy a most élő két lelkész halála után, a m.-túri legalább is 3000 frtos lelkészi állomások fizetését akként rendezhesse, hogy 2000—2000 frtot ad az utódoknak, a fennmaradó összegből pedig egy harmadik lelkészséget állít, melynek fizetési alapját a már fentebb említett Nagy—Váradí féle alapítvány képezné.

Nem tudom mit szólni hozzá jámbor olvasó?! Mi azt mondtuk: nem lehet, mert törvényeink a díjlevél csökkentését nem engedik meg s e tekintetben különösen a világi elem harcolt nagy lelki megnyugvástunkra a m.-túri tendentia ellen.

Isten óvja nagy csapatától szegény egyházunkat.

Referens.

A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

F. hó 14-ik napján tartottuk gyűlésünket Halmiban. Előbb istenizsuletire gyűltünk össze, mely alkalommal *Koroknay* István nevetlenfalui lelkész mondott a buzgóság szárnyain ég felé emelő igazán szép imát. Azután a tanácskozás helyére mentünk, a hol meg *Csernák* István esperes tartott oly szívből fakadt imádságot és oly jeles megnyitó beszédet, hogy kénytelenek voltunk mind a kettőt jegyzőkönyvünkben megörökíteni.

Esperes úr mellett a társelnöki széket *Szentpály* István legidősebb tanácsbíró foglalta el, minthogy *Szöllőssy* Antal egyh. m. gondnok úr ezen állásáról lemondott. Mély fájdalommal vette tudomásul a közgyűlés minden tagja e lemondást, mert *Szöllőssy* Antal úr az egyházmegyei gondnoki hivatalban eltöltött 4 év alatt fényes jelét adta ügybuzgóságának, egyháza iránt őszinte szeretetének, böles tapintatosságának. Fájt megválni tőle, ki oly szoros köteletségérzettel teljesít minden munkakörébe eső teendőjét.

Az egyházmegyét gondnoki hivatal megüressedésével kapcsolatban *György Endre* tanácsbíró úr, indítványozta, hogy az egyházmegye és a szigeti főiskola közt létező viszony rendeztessek és megállapítsák. Számosan hozzászóltak ez indítványhoz s a vitából örvedetesen kitünt, hogy az egyházmegye közönsége, mint a szigeti iskola tanári kara hön óhajdják, hogy az

egyházmegye és szigeti iskola közt szorosabb és melegebb viszony jöjjön létre s erősebb legyen a kapocs, mely őket egymáshoz csatolja. Az egyházmegyei közgyűlés *Biró Lajos* és *Szentpály István* tanácsbírákat bizta meg, hogy a szigeti főiskola szintén két tagból álló küldöttségével a szabályokat megállapítsák.

Az esperesi jelentés szerint Salánkra *Bihari Lajos* választotta meg lelkésznek Dolhára *Konc Sándor* nyert beköltözési engedélyt, Gyulára *Lengyel Gyula* tanító, Viskre *Kont Ilona* tanítónő alkalmaztatott.

A gyám bizottság megvizsgálta s rendben találta mind a gyám, mind a közigazgatási pénztárt. Az egyházm. gyámpénztár vagyona: 14820 frt 82 kr., a közpénztáré 4424 frt 55 kr.

A közalap-bizottság jelentéséből fájdalommal értesülünk, hogy szegény egyházaink közül többen hátralekban vannak dom. tartozásaikkal. Egyházmegyénk 834 frt 80 krral járul ez évben az orsz. közalaphoz, ha minden egyház befizetheti.

Lelkészi könyvtárunknak van 100 kötet könyve s 46 frt készpénze.

A tanügyi bizottság jelenti, hogy egyházmegyénk a múlt iskolai évben 28 iskolát tartott fenn. 8 egyházközségben az iskola állami, 1-ben községi. A vallást ezekben a lelkészek tanítják és pedig jó sikerrel. Működött 29 tanító és 3 lelkész-tanító, 1 egyházban a lelkész tanított. A tanítók közül okleveles 19, nincs oklevele 10-nek; jeles eredményt ért el a tanításban 10, jót 9, clegendőt 12, egy iskolában a vizitáló lelkész nem talált növendékeket.

A lelkészi fizetések értékelésére vonatkozó indítvány elfogadtatott.

A gyűlés többi tárgyai helyi érdekűek valának.

Sajnos, hogy a mi egyházmegyénkben nincs lelkészi vagy egyházi értekezlet. Egyházi életünket oly mélyen érintő nagy kérdésekkel testületileg nem is foglalkozunk.

B. F.

A lelkészi fizetések kiegészítéséről szóló törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter azt mondotta a címben említett javaslatról: „úgy van meggyőződve, hogy régen volt a ház előtt eredményében nagyobb hatású törvényjavaslat“ s ebben teljesen igaza van. A protestáns lelkészek majdnem négyszázados nyomorának enyhítéséről, a nemzetiségi lelkészeknek a magyar állameszméhez közelebb hozásáról van szó ebben a javaslatban s éppen azért csak kötelességünket teljesítjük, ha a róla szóló nagy vitát tömör vonásokban összefoglalva, ismertetjük.

Ez ismertetésnek nem célja a bírálat; nem nagyon foglalkozunk itt saját nézetünk kifejtésével, a javaslat előnyeinek és hiányainak mérlegelésével. De mert Lapunk a magyar ev. ref. egyház történetének is bizonyos tekintetben levéltára s a jelen tájékozást követel tőlünk, a jövő pedig haszonnal forgathatja sárgult lapjainkat: íme, itt adjuk a képviselőház vitájának főbb, jellemzőbb vonásait.

Kezdődött a tárgyalás április hó 15-én, *Tuba* János országgyűlési képviselőnek, mint előadónak sikerült beszédével. *Tuba* Komáromnak, a felejtetetlen emlékü *Papp* Gábor püspök városának képviselője s egykor derék munkatársa; buzgó református, nagyműveltségű ember és jó hazafi. Tárgyalás előtt az összes egyházi lapokat, illetőleg ezek azon számait,

melyek az u. n. kongrua-javaslatra vonatkozó érdemleges közleményeket tartalmaztak, megküldette magának. Előadói beszédéről meg kell jegyeznünk, hogy kormány-pártibb volt a Wlassicsénál, de ily szempontból aztán ügyesen csoportosította a javaslat mellett felhozható erősségeket. Nagyjából ismerteti a javaslatot, a mely abból az alaptól indult ki, hogy az államnak segítő szerepe csak ott van helyén, a hol az egyházak anyagi ereje nem elegendő. Az állam tehát nem akar állami hivatalnokokat csinálni a lelkészekből. A javaslat nyolcszáz forintra egészíti ki ama lelkészek fizetését, kik a nyolc gymnasium elvégzése után a felső theologiai tanulmányokat elvégezték, míg a többi lelkész négyszáz forintot kap. Ez az intézkedés, bár megtámadták, nem jelent egyebet, mint a nagyobb kvalifikáció, a magasabb műveltség elismerését. Ama jogos kívánságnak azonban, hogy a régen működő lelkészek nagyobb figyelemben részesüljenek, a törvény végrehajtásakor eleget fognak tenni. Sokan kifogásolták a minimum csekélységét, de figyelembe kell venni azt, hogy ez másfél millióval terheli az államháztartást. A javaslat respektálja a felekezetek autonómiáját s az állami felügyeletnek csak azt a minimumát követeli meg, mely elmulaszthatatlanul állami érdek. Nincs igazuk azoknak, a kik az autonómia sérelmét látják a javaslatban. A legsúlyosabb sértést abban látták, hogy a miniszter a jövedelem kiegészítését fegyelmi esetben akkor is megvonhatja, ha felekezeti hatósága fölmenti. Pedig ebben nincs autonómia-sérelm, mert hiszen a miniszter csak a jövedelem-kiegészítést vonhatja meg, egyébként a fölmentő ítéletet nem érinti; már pedig fontos nemzeti és állami érdek azt kívánja, hogy a miniszternek e joga megmaradjon. Egyébként a miniszter eljárása ellen az egyházi hatóság fölebbezhet a közigazgatási bírósághoz. Ajánlja a javaslatot elfogadásra.

Utána mindjárt Wlassics miniszter szólalt föl s tartott olyan beszédet, a mely előtt igazán elismeréssel kell meghajolnunk s még az oly törvénysértő felfogás is, mely „a történelmi egyházak (róm. és gör. kath.) és a törvényesen bevett felekezetek” közti különbségtételben előfordúl s mely egész újabb jogfejlődésünkkel ellenkezik, — feledtetni képes.

Igen érdekesen s valóságos államférfiai tapintattal fejtette ki a miniszter az egyház és állam közötti viszony nálunk szükséges rendezését. Nem barátja „a szabad egyház szabad államban” Cavour-féle elv káprázatos axiómájának, melyet az olasz viszonyok indokolnak, de a mi egész múltunkkal ellenkezik; nem híve tehát — s igen helyesen — annak a felfogásnak sem, mely az észak-amerikai Egyesült-Államokban divatozik az egyházak és az állam közti viszonyt illetőleg. De nem követője annak a rendszernek sem, mely a kath. egyház és az állam között Franciaországban és Belgiumban meghonosodott, hogy az állam fizesse a lelkészeket, s így tulajdonkép államhivatalnokokká tegye őket, a mi a francia és belga klérust egyáltalán nem akadályozza abban, hogy a modern államnak esküdt ellenségei legyenek. Kár, hogy a miniszter az államosított egyházak közt az anglikán és az orosz orthodox egyházat föl nem említette.

Wlassics röviden kifejtette, hogy az állam és egyház közötti viszony rendezésében, eltekintve a teljes szakítástól, kétféle elv ismerhető föl. Az egyik a fentebb jellemzett belga-francia, melyet Bethlen András gróf egy későbbi beszédében a forradalom és I. Napoleon centralizáló szülöttjének deklarált (a mit Kiss Albert a hazai történelemből vett példakkal oly okosan és

sikerülten cáfolt meg); a másik szerint az állam csak ott és annyiban segít, a hol és a mennyiben az illető egyház saját erői nem elégségesek. Wlassics ez utóbbi módhoz csatlakozik; az elsőt, mely az egyházi javak teljes szekularizációjával járna, nem fogadja el s éppen ezért az 1848. 20. t.-cikk szó szerinti fogantatását, mi az autonómiának is halála volna, nem tartja helyesnek, a mit e cikk írója már évekkal ezelőtt, többek közt Mocsáry Lajossal szemben lefolyt vitájában is hangoztatott.

De másrészt az egyházakkal sem akar szakítani. Szigorúan el akarja ugyan különíteni az állam s egyház tárgyilagosság hatáskörét, de a vallás-erkölcsiségben keresi az állami élet egyik legerősebb támaszát és az anyagiakban szűkölködő egyházak legtermészetesebb gyamolítójának az államot tartja. E tekintetben tételes törvényekre is hivatkozik: az 1848. 13. és 20. törvény-cikkekre, melyeket Kiss Albert későbbben nagyon helyesen egészített ki a bécsi, nikolsburgi és linci békekötésekkel, az 1791. 26. t.-cikkkel és a protestáns zsinatok végzéseivel, hitvallásuk követelményeivel.

A miniszternek különösen egyik nyilatkozata történelmi jelentőségű: az, mely szerint a javaslattal nem akarta a törvényesen bevett vallásfelekezetek összes virtuális jogát kielégíteni; ennél fogva a törvényjavaslatot nem is tekint az 1848. 20. t.-cikk megvalósításának, noha kiindulási pontja azzal ugyanazonos. A törvényjavaslatot megszavazás esetén véglegesnek kívánja tekinteni annyiban, amennyiben a benne foglalt egyházakat a változó kormányok kegyétől függetlenné akarja tenni s a javasolt segélyt úgy tekinteni, mint az állam pénzügyi helyzete által indokolt minimumot; de nem végleges annyiban, hogy az egyházaknak a pénzügyi helyzet által engedett többkövetelésre, az 1848. 20. t.-c. 3. §-a *korsszerű* megvalósítására is utat nyit.

(Nagy, kiható erejű szavak ezek, melyeket a magyar protestáns egyházaknak ércebe kell vésetniök, mert — azt hiszem — a jövőben még gyakran kell hivatkozni rájuk. Szerk.)

Egy politikailag különösen szembeszökő jelenség tekintetében is igyekezett a miniszter megnyugtatólag hatni. A dolog úgy áll, hogy a törzsgyökeres magyar reformátusság a lelkészi kongrua 600—800 forintos kiegészítése címén kapni fog mintegy 650 ezer forintot, a jelentékeny részben magyar ág. ev. egyház 96 ezer forintot, az éppen nem magyar, sőt minden tényben magyarelleses görög keleti román egyház majdnem 1½ milliót. E számadatok sok hazafi lelkét aggodalommal töltötték el; e felfogás szerint a hazafiatlanság, az egyházi áldozatkészség hiánya s a műveletlenség részül jutalomban a magyar állam részéről; a hazához hű, egyházi érdekből erejüket felülhaladó áldozatot hozó református, ág. ev. és unitárius hívek pedig nyögnek tovább a rendkívül nagy egyházi adó teher alatt.

Wlassics azt mondotta, hogy itt nem politikai szempont volt az irányadó, hanem egyszerűen a *lelkészek létminimumának* biztosítása s annak megállapításánál csupán az alaki képesség foka s az állam pénzügyi helyzete lehetett irányadó.

Védi továbbá a miniszter a törvényjavaslatot a legjelentősebb támadások ellen.

Hogy a létminimum elég alacsony összegben van megszabva, ezt elismeri, valamint azt is, hogy a 600 frtról 800 frtra kiegészítés céljából megszabott kilenc esztendő hosszú idő. De itt a pénzügyi helyzet volt mérvadó. (A tengerészeti költségvetésre 10 év alatt 55 millió forint többletet akarnak fölvenni, a miből

Magyarországra több, mint 18 millió esik, holott a magyar állam 30 esztendőn keresztül 15 milliót adott a bevett vallásfelekezetek segélyezésére s ebből is a leghazafiasabbak kapták a legkevesebbet. Az ország pénzügyi helyzete többet is elbirt volna, ha meggondolják, hogy a lelkészek segélyezése s a vallásörkösi-ség ápolása van *belső védelem* szempontjából oly fontos, mint az inkább fényűzési kiadás jellegével bíró hadi tengerészet tovább fejlesztése. Szerk.)

Tagadja, hogy a segélyezés az egyes lelkészek személyéhez volna kötve, hanem a lelkészi állomásokhoz s így a kortes-szerzés alacsony vádja önként esik; hogy az egyházak autonómiája sértve ne legyen. erről intézményes biztosítékok kezeskednek. Az államellenes vétségbe eső lelkész ellen a fegyelmi eljárás megindítását követelheti ugyan a kormány s ha a felmentő ítéletet alaptalannak találja a segínyt az illető lelkésztől megvonhatja, de ez ellen az intézkedése ellen független bírósághoz: a *közigazgatási bírósághoz* lehet felebbezni (a mit mi is rendkívül helyes és megnyugtató módosításnak találunk, teljesen egyetértvén a miniszterrel abban, hogy az államot képviselő kormányt minden ingerenciától megfosztani nem szabad. Szerk.) Az autonómia szempontjából emelt kifogások és panaszok tekintetében joggal hivatkozott a kultuszminiszter az 1883. 30. törvénycikk tárgyalásának történetére és eredményeire.

Gróf *Apponyi* Albert szolt ezután; a javaslatot minden elvet nélkülöző, tisztán opportunistikus alkotásnak tekinti; a katolikus kongrua rendezésének elkülönítését ennek az egyháznak vagyoni helyzete indokolja. A javaslat célját helyesnek találja, mert az csakugyan a magyar társadalom egy sajnó sebét van hivatva orvosolni, de több fontos észrevétele van.

Először is kifogásolja, hogy azok a lelkészek, kik a magasabb akadémiai képzéssel nem bírnak, az állam részéről egyáltalán segélyben részesüljenek. (Ilyenek az érettségit sem tett román gör. kel. lelkészek. Szerk.), mert ezek sem erkölcsi, sem kulturális missziót nem teljesítenek.

Másodszor kifogásolja azt, hogy a lelkészek jelenleg letező számát minden kritika nélkül fogadta el a javaslat, holott különösen a gör. kel. egyházban sok felesleges (néha csupán családi okból szervezett) lelkészi állás van.

Harmadik alapvető kifogása a javaslat ellen az, hogy azon egyházakat, melyek magukat és híveiket a roskadásig megterhelték azért, hogy lelkészeiknek tisztességes anyagi helyzetet adjanak s a 800 frt minimumot már létesítették, valóságos büntetésben, — az e célból nem áldozott felekezeteket pedig jutalomban részesíti. A segélyezésnél tehát egy bizonyos teherviselési maximumot kellene fölvenni, a mely az állami adónak bizonyos %-ban volna kifejezendő, s ezen felül adni meg az állami segínyt, amely célból halasztási indítványt is tesz.

(*Apponyi* felfogása teljesen helyes a tekintetben, hogy a lelkészi fizetések kiegészítése csak fél munka; sőt a hátralevő feladat ennél is jelentősebb: t. i. az egyházi adó reformjának kérdése, a túlterheltek terhének leszállítása s az arányosítás; mindenfelől halljuk ez irányban a megegyező nézetek kifejezését s az *egyházi adó-maximumnak az állami adóhoz viszonyított meghatározását a szatmári adójavaslat már Apponyi előtt követelte*, a minthogy mindjobban megelégedik nálam az a meggyőződés, hogy a szatmári javaslat a részletekben, különösen a fenti % nagyságát illetőleg módosulhat ugyan, de az irányadó szempontokat nagyon

helyesen jelölte ki. Azonban, ha helyeseljük is gró *Apponyi* e tárgyban való felfogását, nem fogadjuk el halasztási indítványát; a feladat felének megoldása a célhoz már közelebb vezet. Szerk.)

A nemzeti párt vezére, pártja nevében is, a következő határozati javaslatot terjeszti be:

„A lelkészi jövedelem kiegészítéséről szóló törvényjavaslat következő elvek alapján való átdolgozás céljából útasittatik vissza a közoktatásügyi és pénzügyi bizottsághoz.

1. Segélyezésben egyedül azok a lelkészek részesülnek, a kik a javaslat 4-ik §-a követelményeinek eleget tettek.

2. Az egyes felekezeteknek lelkészi jövedelemkiegészítés céljából adandó segélyösszeg megállapítása a következő alapon történik:

a) A kormány az illető felekezeti főhatósággal, vagy képvisellel érintkezve, lehetőleg azzal egyetértőleg állapítsa meg a segélyezendő lelkészek számát;

b) a segélyösszeg mindegyik felekezetre nézve annyit tegyen, hogy a megállapított számú lelkészek fizetése a következő pont szerint számítandó lelkészi jövedelmekkel együtt 800 frtra legyen emelhető;

c) a lelkészi jövedelmek összeírása általában a javaslat 11. §-a szerint történjék, de a hívek szolgáltatásai (egyházi adó) mindig egy bizonyos átlagmennyiségben vétesseken fel, (például az egyenes állami adónak bizonyos százalékában) akár többet, akár kevesebbet teljesítenek azok tényleg.

3. Az egész szükséglet, mely ezen az alapon a lelkészi kongrua kiegészítése céljából mindegyik felekezetre nézve előáll, az illető felekezetnek egy összegben rendelkezésére bocsátatik a következő feltételek és fentartások mellett:

a) Ez az összeg, mint külön alap kezelendő és csupán erre a célra fordítandó, a mi végből az állami felügyelet biztosítandó;

b) a felekezeti főhatóság tartozik a segélyezendő lelkészek névjegyzékét a segélyezés mindazon körülményeivel, melyek az állami felügyeletet érdeklik, a kormánynak évenként bemutatni;

c) olyan lelkészek, akikkel szemben a segély megtagadásának, illetőleg megvonásának a javaslatban megjelölt oka fenforog, ebből az alaptól nem segélyezendők, ha ilyenek a bemutatott névjegyzékben előfordulnak, a kormány azok nevének törlését, illetőleg a segély megvonását követelheti; ha pedig valamelyik ellen ilyen természetű indokból panasz hozatik fel, a kormány a javaslatban körülírt eljárást indíthatja meg, az ott meghatározott joghatályllyal;

d) ha valamely felekezet az alap kezelése és a segély megadása vagy megvonása tekintetében a kormánynak törvényen alapuló követeléseit nem teljesítené, vagy egyáltalán a törvényt meg nem tartaná, ennek a felekezetnek kezéből ez alap, megfelelő figyelemzés után, a kormány közvetlen kezelésébe visszavehető.

Bethlen András gróf volt miniszter ugyancsak ellenzéki hangokat pengett. Szerinte is állami érdek és feladat a lelkészi fizetéseknek a létminimumig való kiegészítése; de a dotációt csekélynek, a teljes kiegészítésre megjelölt időt túlságos hosszúnak tartja; kifogásolható a kiegészítés alapjául vett számítás, maga a kiosztás és a megvonás módoszata. Helyesli, hogy a miniszter az 1848. 20. t.-cikk 3. §-ban kifejezett elvet nem akarja megvalósítani; a felekezetek államosítása a nagy forradalom és I. Napoleon hagyatéka, a francia

centralizáció terméke helytelennek tartja, hogy az adóteher nagyságát egyáltalán nem vette tekintetbe a kormány, melynek a javaslat 9. §-ba megállapított hatalma öt egyenesen megdöbbsenti.

A jelen kormányviszonyok közt államellenes magatartás lehet az is, ha valaki nem tiszteli a szolgabírást. Ma államellenes magatartás, ha valaki Rómába, Moszkvába, vagy Bukarestbe gravitál, de jöhetnek más felfogású kormányok is. A protestáns autonómiát komoly veszedelemben látja s a kormány javaslata az a tal lenese, melyért Ézsau eladta az örökségét. Célszerűbbnek tartaná, hogy a törvényben kimondassék, hogy a létminimum pótlása állami feladatot képez, erre meghatározott évi dotáció fordítassék, e kérdésnek alapos, igazságos és végleges rendezésére pedig a kormány gyűjtse az anyagot: az adózási modalitásokat. Akkor aztán lehetséges lenne a felekezetek teherviselése közötti egyenlőtlenséget is jelentékenyen tapasztalni.

Schwicker Henrik a szász érdekek szempontjából utasítja vissza a javaslatot, mert az állami beavatkozás épp oly káros lesz az egyházban, mint aminő a törvényhatóságokban.

Gróf **Zichy** Jánosnak, a néppárt egyik vezérlő tagjának a protestáns autonómiáért és a zsidók függetlenségeért fáj a feje; a javaslat alapelvét elfogadja, de azt nem szabad a „do ut des“ elvére fektetni. Az állam legfeljebb bizonyos felügyeleti jogokat követelhet; az egyházaknak sincs joguk azért a néhány száz koronáért eladni autonómiájukat. Épp így visszautasítja azt, hogy a kormány a lelkészi állások szervezésébe s a lelkészek képesítésének megállapításába beleavatkozhassék — ez az egyházak belső ügye. A 9. és 17. §-t és határozottan visszaveü; ha a kormány nem tud a felekezeti főbátósággal megegyezni a segélykiadás módzatait illetőleg akkor majd az egyes lelkészekkel fog paktálni s hogy mily áron, el lehet gondolni. A jövedelem kiegészítés nem a lelkészi állásokhoz, hanem politikusan az egyes lelkészek személyéhez van kötve. A néppárt az összes keresztyén felekezetek jogát védelmezni akarja (?!), sőt a zsidóknak is egyenlő mértékkel mér (?!), ezért irtózik a mézes madzag politikájától s a következő határozati javaslatot terjeszti be:

„Határozza el a ház, hogy a lelkészi jövedelem kiegészítéséről szóló törvényjavaslatot visszautasítja a képviselőház közoktatásügyi bizottságához azon meghagyással, hogy a bizottság azt úgy dolgozza át, hogy az a különböző hitvallások önkormányzatát ne sértse és hogy az állam ezen hozzájárulás alapján sem az egyházi kormányzat, sem a fegyelem tekintetében újabb befolyást ne nyerjen.“

Április 16-ika volt a lelkészi fizetés kiegészítéséről szóló javaslatnak második tárgyalási napja s nagyjelentőségét **Kiss Albert** és **Tisza Kálmán** beszédének köszönheti, akikhez harmadiknak **Radó Kálmán** járult az ág. evangélikusok nézeteinek tolmácsolásával.

Kiss Albert mindenk előtt **Wlassics** miniszter beszédével polemizál; a miniszter szerint két módja van a bevett vallásfelekezetek segélyezésének, az egyik a francia, a másik, melyet e javaslat kontemplál. Ő ismer harmadikat is, amely nálunk történelmileg fejlődött. Köztudomású, hogy 1848-ig a magyar nemzetet, vagy ha úgy tetszik, a magyar államot a nemesség képviselte; e nemesség összes vallási és kulturális szükségletei közálladalmi költséggel fedeztettek. A protestánsok mihelyt szervezkedhettek, hasonló alapon kívánták egyházi és iskolai szükségletek fedezését. Már 1562-ben, az egervölgyi vallástétel-

ben kérték ezt Miksától és I. Ferdinándtól. 1605-ben a tiszántúli protestánsok ugynevezett *postulatumaikban*, melyeket **Boeskey** Istvánhoz intéztek, hasonló alpra helyezkedtek s a protest. lelkészek részére is követelték a decimák, oktávók, sedecimák s más parochiális jövedelmek kiadását. A protestánsok e kívánalmi jogi mogtstesülést nyertek a bécsi, nikolsburgi, de különösen a linci békekötésben s az ezeket becikkelyező törvényekben; megemlíti aztán a Lipót-féle diplomát, a szatmári békekötés 3. pontját. Az 1791. 26. t.-cikk a protestánsok e jogos követelésének sem szolgáltatott teljes elégtételt. E törekvések az 1848. 20. törvénycikkben nyertek elvi valósulást, melynek 3-ik §-át sem annyira a Franciaországból átlpántott szellem hozta létre, mint azt gróf **Bethlen** András állította, hanem ez a történelmi fejlődés. Az 1848/49. független felelős miniszterium meg is kezdette e törvény tényleges végrehajtását. Számos eredeti okmányal tudja igazolni a szónok, hogy az alkori kormány 1849. első felében nemcsak elrendelte a segélyi, *de meg is adta úgy, hogy a segélyösszegeket minden feltétel nélkül leküldötte az egyes egyházak hatóságaihoz* utólagos számadás kötelezettsége mellett. Ezt a rendszert követte a magyar törvényhozás 1868-tól is. Különösen joggal hangoztatta **Kiss Albert**, *hogy nem elég az egyházak segélyének törvény által állandóvá tétele. Eppoly fontos és sürgős az egyházi adóterhek rendezésének, arányosításának s az elbírhatatlanok leszállításának ügye is.*

Megvallja, hogy a miniszter első javaslatát még általános tárgyalás alapjául sem tudta volna elfogadni, mert hisz abban a miniszter „a történelmi egyházakat“ és „törvényesen bevett vallásfelekezeteket“ maga különböztette meg. A második javaslatot az eszközölt lényeges módosításokkal a tárgyalás alapjául elfogadja s egyuttal felolvassa a függetlenségi párt határozati javaslatát, mely szerint a párt a szóban forgó javaslatot nem tartja ugyan az 1848. 20. t.-cikk végrehajtásának, de ismerve a szóban forgó lelkészek és egyházak helyzetét és tekintve a bizottságok ú éscim eszközölt módosításokat s fentartva a további módosítások előterjesztését, a javaslatot általánosságban elfogadja.

Tisza Kálmán szólalt fel **Kiss Albert** után, általános figyelem közepette s hatalmas argumentumokkal szolgált a javaslat védelmére. Nem tartja szükségesnek az 1848. 20. t.-cikk 3. §-ának szószerinti végrehajtását, sőt azt veszedelmesnek nyilvánítja; csupán e §. szellemének, intenciójának megvalósításáról lehet szó. E javaslat is az 1848. 20. t.-cikk szellemén alapú, intencióinak legalább részben megvalósítója. Bizonyos *tekintetben* végleges e javaslat, annyiban, hogy az állam nem veheti vissza azt; amit benne nyújt, reá, mint minimum, feltétlenül kötelező. *Ideiglenes* annyiban, hogy ha az állam pénzügyi helyzete megengedi, az 1848. 20. t.-cikk 2. §-ának szellemében tovább lehet és kell azt a *recepta religiók* érdekében fejleszteni. — Annál inkább helyesnek tartja ezt, *mert ő kulturális szempontból sem kívánja, hogy az egész magyar nemzeti fiatalság nevelése sablonszerűleg az állami hatalom kezébe legyen összpontosítva.*

Visszautasítja azt a nemtelen vádat, mintha a protestáns felekezetek ezt a javaslatot az egyházpolitikai törvények létrehozatala körül tanúsított maguktartásának megjutalmazására erőszakolták volna ki. (Hisz a görög-keletiek csak nem voltak ama törvények pártolói s különben is **Kiss Albert** oly szépen kimutatta, hogy e javaslat sokkal kevesebb, mint ami a tör-

ténelmi fejlődésnek megfelel. Szerk.) Fölvívja *Tisza* a figyelmet arra, hogy az egyházpoltikai törvények keletkezése előtt jóval indultak meg az egyházak jogos igényeinek kielégítése iránti sürgetések. Igaz, eleinte nagyon gyengén és óvatosan. Miért? Mert ezek a felekezetek mindig megszokták, hogy ne akkor igyekezzenek a magok követeléseivel szaporítani a bajt, mikor az államot bajban látják, hanem akkor válnak sürgetőbbekké e kívánságok, midőn az állam pénzügyi helyzete javult — mondá lendülettel és igazán, s nem is új alapokon, pl. az egyházpoltikai törvények alapján kérjük, amit kérünk, hanem az 1848. 20. t.-cikk 2. §-ban lefektetett elvek alapján.

Aztán vitatkozik *Apponyival* s ellenzi határozati javaslatának elfogadását. Nem tartja a halasztást megengedhetőnek, mert e javaslat törvénynyé vált már nagyon égető. De meg aztán — a mi fő — az egyházi adóreformot, mely az autonóm-jogok egész nagy tömegét érinti, nem lehet csak úgy könnyedén megoldani. Idevonatkozólag így nyilatkozik:

„Mert az egyházi adózást rendezni — és itt már igazán az autonóm jogoknak igen fontos része jön kérdésbe — nem lehet másként, mintha az illető felekezetek, egyházak intézkednek először a saját körükben, hogy a saját törvényeik szerint is lehetőleg méltányosabb egyházi adóztatás, a hol csak possibilis, hozassék be, azután összeállítják az egyes egyházakra vonatkozólag az adatokat, hogy mennyi hárul a legszegényebb egyházi tagokra egyházi teherként az állami adók terheivel szemben és még azt is hogy az egyes egyházak összes terhei hogyan hárulnak az egyház összes híveire állami adóterheikkel.

Ezeknek az adatoknak összegyűjtése, összehasonlítása után lehet azután szó arról, hogy egy bizonyos általános szabályul szolgáló kulcs kerestessék a felekezeti hatóságok által, a kik azután a kormánytól, az államtól, ha ezekkel kimutatták az igazi szükségletet, igenis jogosan kivárhatják, a mint a pénzügyi helyzet engedi, hogy a mi azután hiányzik, az az állam által pótolassék. De, azt most rögtönözve nem lehet. Mert a kormány vagy a felekezetek által rögtöni meghatározás ma teljesen igazságos nem is lehetne. De ki is volna a megállapodás véve az autonóm hatáskörből, a melyre pedig, úgy látom, némeiyeik még ott is feltékenyek, a hol én azt legalább veszélyeztetve nem látom.“

Nem fogadja el *Apponyinak* azt a nézetét sem, hogy a róm. kath. egyház helyzete az állammal szemben nem más, mint a többi felekezeteké, csak anyagi helyzete különböző. Mert a róm. kath. egyházzal szemben a koronát legfőbb kegyúri jog illeti, a róm. kath. nagy vagyonnal szemben az államot mégis nagyobb hatáskörnek kell megilletni; szülő teljes tiszteletben tartja a róm. kath. egyház fejének minden, szorosán egyházi téren való ingerenciáját. „De azt még sem szabad feledni, hogy ezen egyház feje az állam határain kívül élő szuverén.“ Mindezek bizonyos különbséget okvetetlenül szükségessé tesznek.

Apponyival ellentétben helyesnek tartja a kisebb kvalifikációval bíró lelkészek segélyezését is; először azért, mert azok a lelkészek fennálló törvények alapján jutottak jelen helyzetükbe; másodsor, mert túlnyomó részben nem magyarok s ne mondassák azt nem igazságosan, de az igazságnak még látszatával sem, hogy azért nem kapnak segélyt, mert nem magyarok; harmadsor, hogy a segély útján beláthassunk ügyükbe. *Zichy* János gr. az autonomia nevében tiltakozik az ellen, hogy az állam a lelkészi kvalifikáció megállapítá-

sába avatkozzék. Ezt a javaslat nem is teszi; de amyi joga van, hogy ha segélyt ad, ennek mértékét a képesítés kisebb vagy nagyobb fokától tegye függővé s ezzel a lelkészi színvonal általános emelkedésére hasson.

Bethlen András grófnak a 9. §. ellen kifejtett aggodalmait s felszólalásának éles hangját nem látja indokolva. Hiszen az egyház fegyelmi hatósága a lelkészt meghagyhatja állásában s ennek csak annyi következménye lesz, hogy a miniszter attól a lelkésztől az államsegélyt megvonhatja, de mihelyt arra az állásra más, hasonló kifogással nem sujtható lelkész kerül, az a segélyt újra megkapja. Hogy pedig itt nem lehet kormánysszeszélyről és korteskedésről szó, arra biztosítékot nyújt a közigazgatási bíróság, mint panasz esetén legfőbb döntő forum. Ugyanezek *Zichy* János gróf állításait is megcáfolják. Mint hazafi és protestáns, szívesen elfogadja e javaslatokat; egyházának tagjai ily bünöket nem fognak elkövetni, s ha igen: bünhödjének.

Végül ő is hivatkozik a középiskolai törvény törvényének tanulságaira. Órula és *Trefortról* azt mondták akkor, hogy nevét Thunéval és Karaffaéval együtt fogják emlegetni, azt a törvényt pedig elfújja a szél. Mindez nem következett be, hanem az, hogy 30 prot. középiskola nem ment tőrkre, nem nyomorog, sőt virágzik, a prot. autonómiának pedig e miatt semmi kára nem esett.

A hatalmas beszéd zárószava így hangzottak: „T. há! Egész életemben egy vezeték. Egész életemben — talán ismét nehéz kimondást teszek — a szer. bizmust utáltam és utálom. (Ez utáltom nevetnek.) Mulathatnak önköjjöl, hanem én a szecvüizmusi egész életemben utáltam, mindig úgy tettem, amint meggyőződéseim sugallta, hogy egyfelől magyar hazámnak, másfelől felekezetemnek szolgáljak. Mert arról vagyok meggyőződve — bár megtertek minden felekezet és minden nemzetiség különbözőségeivel e hazának fiai — hogy két dolgot nem szabad elfelejteni: az első az, hogy az ember e haza polgárának született; a másik az, hogy a mely felekezethez keresztelték, ahhoz tartozzék. Az ezen kettő iránti kötelességet összeegyeztetve kell teljesíteni. Elfogadom a törvényjavaslatot.“

Sághy Gyula beszédében *Tisza* Kálmánt és a javaslatot támadja; helyteleníti az egyházilag nem szervezkedett, a magyar kultúra hatása alatt nem álló zsidó rabbók segélyezését s hosszabb fejtegetés után *Apponyi* határozati javaslatához csatlakozik.

Radó Kálmán rövid felszólalásában visszaütasítja gróf *Zichy* és társainak azt a vádját, mintha a magyar protestánsok az egyházpoltikai törvények támogatásáért követelnének kárpótlása, vagy hogy bármikor is alacsony önérdékből teljesítettek volna hazafias szolgálatot.

Ő maga a javaslat első formájával szemben a legelső között fejezte ki aggodalmait, de elfogadja a módosítottat, mert aggodalmainak legnagyobb részét megszüntetve látja. Ő óhajtotta volna, ha továbbra is az egyházi hatóságok osztják ki az államsegélyt; kívánta volna, hogy a felekezetek közti egyenlőség folyományaképpen e javaslat a római és görög katolikusokra is kiterjedt volna; *Apponyival* azt tartja, hogy a segélyezés aránya nem helyes, sőt *igazságtalan*, a magokat összeroskadásig megterhelt egyházakkal szemben jutalomban részesülnek azok, melyek ezt nem tették; bizik a miniszterben hogy ez aránytalanságon segíteni fog és pedig sietve, mit ha elmúlasztana, nagy igazságtalan-

ságot követne el különösen az ág. ev. egyházzal szemben. Ő is különben csak az 1848. 20. t.-cikk szellemének, de nem szó szerinti szövegének végrehajtását követeli, mert az egyházi javak elvételéhez s a lelkészeknek állami hivatalnokokká alakításához hozzá nem járulhatna. Az egyházak évszázadok óta állami feladatok terheit hordozzák. A róm. kath. egyház nagy alapítványaiiban bőségesen megkapta érte jutalmát; a protestáns egyházak, melyek századokon át autonómiájukért voltak kénytelenek küzdeni, most kérik a segílyt, hogy az anyagi terhek alatt össze ne roskadjanak.

Az abszolút hatalom alatt, a híres pápens korában két kézzel nyújtották a protestáns felekezetek felé az államsegélyt, hazafias kötelességüknek tartották azt, a katolikus egyház legjobbjainak helyeslése mellett visszaútasítani. Most a szabad államtól, a független alkotmányos magyar államtól, az erős meggyőződéssem, a mit akkor visszaútasítottak, most ezt bizalommal kérhetik és méltósággal el is fogadhatják.

A magyar állam érdeke, hogy a protestáns egyházak szabadsága ne lazuljon. A magyar állam érdeke, hogy azok függetlensége sértetlenül fennáljon, annál inkább, mert hagyományaikhoz híven soha egy esetben sem jöhetnek ellentétbe sem az állam, sem a magyar nemzet érdekeivel. A törvényjavaslatot elfogadja.*

B. B.

(Vége köv.)

Könyvismertetés.

Hadrián császár. A görög-római világ Hadrián korabeli rajza.

(Folytatás.)

A második könyv, mint jeleztem, az *állam és a szellemi élet* cím alatt, a birodalom benső életét, a nagy Caesar szellemi alkotásait, kedvteléseit, írja le, 25 fejezetben.

Kimondhatlan, szinte elvakító fény árad az olvasóra a leírásokból. A tudomány, a művészet, végtelenül gazdag talajba bocsátja szét gyökereit s temérdek ágat, buja lombot, kábitó virágzást eredményez.

A merre jár, kél Hadrián, nyomában, mint az ég tej-útja, gyarmatok, városok, paradicsomkertek emelkednek. Különösen Görögön az ő kedvence, a miért Róma duzzog is egy kissé, mert életének javarésze távol tündököl. Kimerithetlen segélyforásainak legnagyobb részét a görög, művészet, tudomány újraélesztésére fordítja. Mindent elkövet, hogy szellemének erejét szét-szórja látható alakításokban. Van is tisztessége, mert a görög hízelgés az olympusi istenek közé emeli s számára a legszebb templomot építik Athénben.

A második könyv első fejezete általános áttekintést nyújt a birodalom szellemi állapotáról, egykoru leírások, följegyzések s rom-maradványok alapján. Vezérszerepet visz a görög műveltség s ez adja az általános római kultúra alapjelmét; e fundamentomon azonban határozottan különválnak a jog, mint határozottan római jellegű, a bölesészet és művészet, mint görög és a kelet vallásos mysticismusa. Ezen irányok, mint *alapelvek*, a mozgató erő, az emberi élet *szellemi tevékenységénél*, bárminő formában nyilvánuljon e tevékenység. Mert az embert, mint *önálló egyént* és mint a különböző irányu társadalmi egyesületek *alkotó részét*,

* A javaslat általános vitája lapunk zártáig nem fejeződött be s így referándánkat kénytelenek voltunk megszakítani.

B. B.

benső elvei irányítják *mindennemű ténykedésénél*. A római jognak, mint *irányító eszmének*, élettevékenységét látjuk a katonai intézményeknél, a közigazgatás sokirányu tevékenységénél, a személyi és vagyon-jogi viszonyoknál. A *tudomány és művészet* minden ága a *hellen kultúra másodvirágzása*. Innen árad szét a szellemi erő és irány, szónoklati, bölesészeti, költészeti műveknél; festészet, szobrászat, építészet, a görög talajból kelnek ki és táplálkoznak. A vallásos érzés és gondolkodás nyilvánulásai már jobban összevegyülnek, de Syria és Egyiptom érzeki képzelgéssei utat találnak Rómába is s a régi templomok mellett újak épülnek, új formák művelésére.

Olvasmánynak is rendkívül élvezetes, gondolkodási anyagnak még tanuságosabb, a mint könyvünk lerajzolja egymásután Rómának, Itáliának, a gyarmatoknak szemkápráztató szellemi alkotásait. A temérdek érem, melynek pedig csak egyrésze maradt fenn, nem hiában jellemzi Hadriánt a *világ újraalkotója, boldogítója, gazdagítója* címekekkel. Szobraival telve volt a birodalom minden városa. Templomoknak, középületeknek, játéktereknek, szobroknak ő maga is adott tervet, mintát, ösztönt, mint minden téren *céhbéli mester*. Képzeletünk előtt, mint egy új paradicsom-kert, terül el a határtalan császárság. Egész Itália *egy műkertté* van alakítva, melyet műúttak szelnek, műcsatornák öntöznek, villákkal, kéjlakokkal van behintve, mint a menybolt ragyogó csillagokkal. Afrika és Ázsia homoksivatagjain, hol azelőtt élettelen sivárság állta útját még a karavánok utazásainak is, most élettéljes gyarmatok támadnak, ragyogó városok épülnek, a közbiztonság, a közjólet áldása ömlik el mindenfelé. Mesének is sokallanánk, ha a *kövek nem kiáltanának*. Ezek a kövek, melyekkel telve vannak a föld muzeumai s melyeket folyvást ásnak, kutatnak s néha özönnel találnak a keresők, — ezek a *beszélő kövek*, Hadrián dicsőségéről. Gondoljunk csak *tiburi* nyaralójára, az ő- és újvilág legnagyobb esodás alkotására, a mint leírva és romjaiban találjuk:

„A villa területe akkora volt, mint egy városé s el volt látva mindennel, a mi egy ily helyet széppé és ünnepiessé tehet, mivel ott csak a közönséges és hétköznapi hiányzott. Virágos kertek, szökőkútak, lugasok, oszlopcsarnokok, árnyékos folyosók és hűs kupolás termek, fürdők és színi mutatványokként tengeri ütközetek vívására alkalmas helyek, bazilikák, könyvtárak, színház, cirkusz és templomok voltak itt egyesülve a császári palota körül, a melyek mind ragyogtak a márványtól és mester-művekkel voltak elhalmozva. Hadrián itt belemerülhetett odysseusi vándor-életének emlékeibe; mert ez az ő saját rajzai után tervezett villa, mása és tükre volt mindannak a szépnek és kedvesnek, a mi a nagy világban az ő figyelmét megragadta. Némely részek athénei műépítményeknek a nevét viselték. Ott volt a Lycaeum, az Akadémia, a Prytaneum, a Poekile, még a Tempe völgye a rajta végig folyó Peneussal, sőt még az Elysium és Tartarus is. Egy kerület a Nilus esodáinak volt szentelve s az alekszándriabeliek tündéries mulatóhelye után *Canopus* nevet viselt. Itt állt a híres Serapis templomnak egy utánczata, a mely előtt egy csatornán hajóval lehetett kikötni.“

„A művészet iránt lelkesülő viláгурalkodó eme Sansoucijának a romjai még most is 10 olasz mér-földnyi térséget borítanak s úgy tünnek fel, mint egy császári pompa omladékaival tele levő útvesztő. Nem esoda, ha a császárnak egy villájából több szobrászati művet hoztak napfényre, mint az egész Pompeiből.“

Hol van ma a föld kerekéségén ehhez hasonló alkotás?! A versaillesi százmilliókba került paloták, műkertek, szökőkútak tündérepítményei csupán egy vidéki földesúr kerti lakává sülyednek a tiburi nyaralóhoz mérten!

S ilyen volt a római birodalom Hadrián korában, egészében és részleteiben.

Andrássi Kálmán.

(Vége köv..)

KÜLÖNFÉLÉK.

— Az „Erdélyi Protestáns Lap“ — mely tudvalevőleg az igazgatótanács s így a kerület „hivatalos“-a is — egészen röviden s mintegy melleleg „Darvasi“, de főképpen s részletesebben „Kánonista“ lapunk olvasói előtt jól ismert cikkeire reflektálni kívánva, 15-ik száma „Különféle“ rovatában a többek között ezeket írja: „a „Debreceni Protestáns Lap“ egy idő óta külmisióra adta fejét s éppen minket ejtett útjába, egyházkerületünket s főként Kolozsvárt választván statiojával.“ Megbocsát nekünk az „Erdélyi Prot. Lap“, ha e kijelentését az igazság nevében rektifikáljuk s teljes szeretettel konstatáljuk a következőket: A dolog nem egészen így áll; mert 1-ször is mi semmiféle külmisióra el nem indultunk s tulajdonképpen el sem indulhattunk, amennyiben Magyarországon pogányokat nem ismerünk; a külmisió pedig, köztudomás szerint, ezeknek a megtérítésével foglalkozik . . . A mit cselekedtünk, azt sem a magunk kezdeményezésére tettük. Onnan Erdélyből, respective Kolozsvárról minket kerestek fel . . . S vajjon kicsoda? Hát a kolozsvári papi állomás betöltése alkalmával érvényre jutott eljárásba belenyugodni sehogy sem tudó nagyszámú hívek élén bizonyos, előttünk különben személyileg ismeretlen, de mindenesetre általunk is, önök által is tisztelt férfiú, kinek erkölcsi s szellemi értékére igen világos fényt vet az a tény, hogy társadalmi állására nézve ügyvéd s éppen a kolozsvári ev. ref. egyháznak nemcsak *presbitere*, hanem — amint olvastuk — február 13-ika óta *kerületi képviselője is*. Ugy hívják ezt a férfiút, hogy *Somodí István!* Ő volt az, ki saját szavai szerint, egyháza iránt mélyen érzett szeretetéből és törvénytiszteletéből kifolyólag az ügy érdekében nálunk helyet kért s akinek mi azt meg is adtuk abban a meggyőződésben, hogy a világosság, az ahoz hozzá szokott szemeknek soha sem árt. Amennyiben tehát egyáltalán „külmisióról“ lehet szó, mi legfelebb is csak a „statio“ egyik hazulról kiszorított papját fogadtuk be s a legtisztességesebb hangon tartott rendkívül tanulságos elbeszéléseit szívesen meg is hallgattuk. Vagy talán nekünk is el kellett volna őt útasítani? Hiszen már Pázmány Péter megírta, hogy az „igazság mellett mind nyelvünkkel, mind szeges írásunkkal vitézkednünk kell.“ Az igazság pedig a kritika rostáján szűrődik le s az a kritika, ha igazságos, Kölesei Ferenc szavai szerint „soha még senkit el nem temetett; legfelebb harangot húz annak, ami különben is halva született.“ A baj komolyan csak ott és akkor szokott kitörni, a hol és a mikor a szabad vélemény nyilvánítás joga erőszakosan elnyomatik. Ugyanazért mi a magunk részéről is sokkal jobban szerettük volna, ha ez a papválasztási ügy az erdélyi hivatalos lap hasábjain vitatott volna meg s így minden erdélyi paptársunk s hitsorsosunknak alkalma lett volna a dolog szövevényes rejtekeibe

belátni s a felől magának meggyőződést formálni. Így aztán maga a helyi közvélemény mondotta volna ki a verdiktet, mely Somodira és társaira lehetett volna talán igazoló, de lehetett volna talán marasztaló is. De mert ez nem történt, „Kánonista“ mint általunk delegált kritikus fogott az ügy felboncolásához. Aztán 2-szor az az erdélyi ev. ref. egyházkerület ma már reánk nézve talán még sem olyan idegen Afrika vagy Ausztrália, hogy az ott történetek és történendők iránt érdeklődni nekünk is valamelyes *jogunk* ne volna . . .!!? Méltóztassék e felett egy kissé gondolkozni . . . Mi most bővebb explikációkba nem bocsátkozunk. Majd eljön ennek is az ideje, csak egy kis türelmet kérünk. Mi teljes tiszteletben tartjuk a törvények 195-ik §-át; de magasabb egyházi szempontból nem titkoljuk el rokonszenvünket azok iránt, akiknek ma már legfőbb óhajuk a Magyarországgal való teljes *unió*. S minthogy biztos tudomásunk szerint ezeknek a tábora Erdélyben napról-napra nő, igen hasznos és nagy szolgálatot fog tenni az „Erdélyi Protestáns Lap“ ha e mozgalomnak élére áll s nagy tudása s mérsékelt tapintata által azt irányítani törekszik. Azokra a futólag odavetett észrevételekre sem reagálunk, melyekkel „Kánonistát“ méltóztatott meglegyinteni. Erősebb kritikát érdemelnek azok a dolgok s mi azt is szívesen meghallgatjuk mert az igazságnál egyebet nem akarunk s ha „Kánonista“ tévedett, mindenkit biztosíthatjuk a felől, hogy mi leszünk az elsők kik ezt neki szemébe mondjuk. Annak meg az együvé tartozás tudatából és szükségéből kifolyólag csak örülni fogunk ha az „Erdélyi Protestáns Lap“ a jövőben figyelmét ránk is irányozza s egymás sorsa iránt kölcsönösen érdeklődünk. Debuisset pridem! Így szokott megvalósulni az egységes közszellem s annyit előre is mondhatunk, hogy mi ezért az „Erdélyi Prot. Lap“-ot, vagy annak érdemes s általunk őszintén szeretett szerkesztőjét „külmisionariusnak“ promoveálni soha sem fogjuk.

— A Konvent által az egyházi adórendezése tárgyában kiadott jelentő iverk a napokban fognak szétküldetni a kerületbeli egyházaknak. Az esperesek, Széll Kálmán kezdeményezésére, főtiszt. püspök ur által összehivatváu, ápril 20-án, tanácskoztak a kérdő pontok felett; megállapították az egyöntetű eljárás módozatait s ezt minden egyház nyomtatásban fogja megkapni, hogy a fontos alapmunkálatot elvégezhesse. Ez alapmunkálatok között legelső s legfőbb az egyházakhoz intézett azon felhívás, mely szerint ott, hol még ma is párbér szerint vették ki a szükséges egyházi adó, alkalmazkodva az egyh. törvények 246. és 247. §-aihoz, az osztályba sorozás útján, tehát mérsékelt birtok aránylagos adóztatási rendszert léptessenek életbe.

— Tökesegegyben az egyetemes konvent a *tiszántúli* egyházkerületből a következő egyházakat részesítette: Rákóci, templomépítésre 150, Mérk, templomépítésre 50, Szaniszló, templomjavítás és paplak-építésre 150, Mártonfalva, templomjavítás 15, Less, templomjavítás 55, Belényes, gyökeres templomjavításra 225, Csermő, templomépítési adósságra 50, Valkány imaház-és iskolaépítésre 100, Ref.-Kovács-háza, templom és lelkészlak építésére 8000 forint fedezésére 250, Péterfalva, paplak-építésre 80, Halmi, templom teljes átalakítására 150, Nevetlen-falu, templomjavításra 20, Misztótfalu, iskolaépítésre 35, Nagy-Kólc, új templomépítésre 150,

Sárköz-Ujlak, templomjavításra 50. Sáros-Oroszi, paplak-építésre 50 ft.

— **A debreceni ev. ref. egyházmegye** május 5. *Derecskén* egyházmegyei egyházi értekezletet tart, a mely iránt úgy a lelkészek, mint a világiak s főiskolánk tanárai körében élénk érdeklődés mutatkozik. Az értekezlet, mely az egyházmegyének e nemben első kísérlete lesz, hogy rajta a vonattal érkezők is részt vehessenek, a jelzett napon d. e. 10 órakor a derecskei da'orda közreműködése mellett tartandó isteri tisztelettel veszi kezdetét, a mikor az egyházi beszédet Dávidházy János esperes tartja. Az értekezlet a község háza dísztermében fog végbemenni a következő programmal: 1. Elnöl megnyitó. 2. Szunyogh Szabolcs egyházmegyei tanácsbíró értekezése a lelkész felvételéről; eszmecsere. 3. Nagy Lajos egyházmegyei tanácsbíró értekezése. Közébed után lelkészi közértekezlet lesz, mely az egyes köröktől beérkezett jegyzőkönyveket fogja tárgyalni. Este tánevigalom, melynek tiszta jövedelme az egyházmegyei lelkészi és tanítói gyámintézeté lesz.

— **A margittai ev. reform. egyházban** f. hó 17-én tartatott meg a lelkészválasztás; a gyűlekezet meghívás útján töltö be a lelkész felváltalt s általános szavazattöbbséggel *ifj. Balogh Ferenc* geresi ev. ref. lelkészt — *Balogh Ferenc* hittanár szép képzettségű fiát — választotta meg lelképás-torónak. Örömmel üdvözljük az ifju Timotheust jól megérdemelt előlépése alkalmából s lankadatlan buzgalmat kívánunk neki az előtte feltárult új munkamező művelésében.

— **Az erdélyi — tervezett — egyházkerületi hitelbank kérdése odahaza.** Vettük s minden kommentár nélkül közöljük a következő erdélyi újdonságot. A tervezett hitelbank eszméjét eddigelé egyhangúlag elvetették: a kolozsvári és szászvárosi főmnásiumok előjáróságai; a nagy-enyedi, szászvárosi főmnásiumok előjáróságai; a nagy-enyedi, szászvárosi főmnásiumok előjáróságai; a kolozs-kalotai, vajdahunyadi, nagy-enyedi, nagy-sajói, maresi egyházmegyék. Ezenkívül a nagy-enyedi egyházközség körlevelet intézett minden jogosult testületéhez, hogy az ő határozatához — tekintve afelsorolt indokok súlyos voltát, — hozzájárulni sziveskedjenek.

— **„A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje** Budapesten, 1898. márczius 24—26. és 28. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Kiadta Sass Béla konventi jegyző. Debrecen, nyomtatott a város könyvnyomdájában“ c. füzet 1 van szedve, a jövő hét esütörtökjén elhagyja a nyomdát s aztán néhány nap múltán, melyet a füzés veszen igénybe, szét fog küldetni.

— **Halálozások.** Ewrkényi és wykelethi *Ferenczy Imre* darai lelkész, *Ferenczy Gyula* kartársunk nagybátyja, f. hó 17-én jobblétre szenderült rövid szenvedés után 53 éves korában. Temetése 19-én délután ment végbe a vidéki lelkészi kar általános részvéte mellett. Ünnepe másodnapján még maga szolgált a boldogult s nem is panaszkodott semmi nagyobb betegségről s ime már halott. Ugyan sűrűn szólítja lelkészi karunkat rava-

talhoz az Urnak angyala. — Nején kívül a széles kiterjedésű *Ferenczy* család gyászolja. Sokat küzdött kis egyházával az elnyeléssel fenyegető r. katholicismus ellenében. Nyugodjék békével! — *Ifj. Márk Ferenc* első éves joghallgató, derék, törekvő fiatal ember ki kollegiumunk s kerületünk ügyészével is rokonságos viszonyban állt, M.-Csáton, szülei házában, rövid, de súlyos szenvedés után meghalt. Öszintén gyászolunk a mélyen sújtott szülőkkel együtt nehéz bánatukban. Áldás az elköltözött ifju szép emlékére!

— **Reklamációkat** s a számok utánpótlása iránti megkereséseket legfeljebb 8—10 nap alatt tessék hozzánk juttatni, mert fölös példányokat nem igen nyomtatunk, s aztán legnagyobb sajnálatunkra, nem felelhetnénk meg a megkeresésnek.

— **A hátralékok beküldését és az előfizetések megújítását ismételten sürgetőleg kérjük.**

x **A magyar kir. szab. osztályorsorsjáték** igazgatósága lapunk mai számában közzéteszi a II. sorsjáték tervezetét, melyre tisztelt olvasóink figyelmét felhívjuk.

TARTALOM-JEGYZÉK: Tisza Kálmán. — Adjatok meg a császárnak, a mi a császáré, de az Istennek is, a mi az Istéé. E. L. — Reflexiók. Kovács Sándor. — Közéletünk: A heves nagykereskedési egyházmegye tavaszi közgyűlése. Rejérens. — A mára naros-ugocsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. B. F. — A lelkészi fizetések felkészítéséről szóló törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása. B. B. — Könyvismertetés: Hadrián császár. Andrássy Kálmán. — Különbözők.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társak: **Eröss Lajos** és **Bartha Béla dr.**

Pályázat segédlelkészi állásra.

A segédlelkész oldalán me'öl rá nézve előnyösebb helyre távozván, helyére pályázatot nyitok.

Javadalmazása:

1. Kosztra, mosásra részemről 320 ft.

2. Fűtés, világítás, takarítás s egy egészen külön álló csinos szoba a lelkészlak udvarán, szintén általános adatik.

3. 100 ft az egyház pénztárából.

Kötelessége a lelkészi minden teendőben való segédkezés, melyben minderkor baráti támogatásomra számíthat.

Az állomás *azonnal elfoglalható.*

Füzes-Gyarmat (Békésvárm.), 1898. ápr. 17.

Szilágyi Márton,
ev. ref. lelkész.

RÁTH MÓR kiadásai

BUDAPEST,
(Haas-palota.)

Korszerű művek.

1898: II. törvények. A munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról, a vonatkozó cseléd-, bűntető-, kihágási, végrehajtási-, erdő- és egyéb törvények határozatainak figyelembe vételével, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta dr. Krejcsi Rezső, a budap. keresk. és inparkamara másodtitkára stb. A végrehajtási rendelettel és eljárási szabályokkal 60 kr.

Ugyanaz az 1876. cseléd és gazda közötti viszonyról, a gazd. munkásokról és napszámosokról szóló törvénnyel. 1 frt. Dr. Márki József: Dózsa György és forradalma. Juttalm. pályamű 2 frt.

Bárány Eötvös József: Magyarország 1514-ben. (Dózsa lázadás kora.) Regény 2 kötet, 3 frt.

Horváth Mihály. Magyarország függetlenségi harcának története. Ezen klasszikus műnek a nagy napok 50-ik évfordulója alkalmával kiadott rendkívül jutányos teljes kiadása. 3 nagy kötet. Ára csak 5 frt. Mészáros Lázár 1848-as hadügyminiszter emlékiratai. 2 kötet, 6 frt.

— Élete és külföldi levelei. 2 frt. Papp Dénes: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban. Az első képviselői országgyűlés részletes naplókönyve. 2 kötet. Leszállított ára 6 frt 50 kr. helyett 4 frt 50 kr.

Arany János eddig ismeretlen műve, az összes hátrahagyott munkák diszkidatának új befejező kötet: Katona J. Bánk bánja. Arany János jegyzeteivel és tanulmányával és A. L. bevezetésével 2 frt. Az összes munkák kötéseihez hasonló diszkidatésben. 3 frt 20 kr.

Arany János és Petőfi Sándor levelezése. Petőfi Aranyhoz intézett levelének és Arany válaszának hasonmásával. Arany Petőfihez vonatkozó költeményeivel és Arany László előszavával 1 frt 60 kr. Diszkidatésben 2 frt 60 kr.

Arany János. Rákóczi (1848. Augusztus) Zichy Mihály rajzaival. Fényes facsimile kiadás. Pergament borítékban 3 frt. Petőfi Sándor. A hóhér kötele. Gyémánt kiadás. 60 kr. Diszkidatésben 1 frt 50 kr.

Ceriolanus. Irla Shakspeare. Fordította Petőfi Sándor. Illusztrált diszkidatés. Osiky G. bevezető tanulmányával és magyarázó jegyzeteivel 90 kr.

Ugyanaz: Kis 8° kiadás 40 kr. Diszes köt. 80 kr. *Megrabolta a természet minden szépségét, mi csak szépegetjük, mit ott hagyni éppen kedve volt. Petőfi.*

Petőfi S. A hóhér kötele. James. Robin Hood. Fordította Petőfi Sándor. Egy kötetben. 1 frt 40 kr.

Jókai Mór: Életemből. Diszkidatés 2 frt. Diszköt. 3 frt. Ezen Jókai lángszélével oly fényesen és megragadóan megírt visszaemlékezések legnagyobb része a szabadságharc és Petőfi életéből vannak merítve.

Horváth Mihály. 25 év Magyarország történetéből 1823—1848. 3 nagy kötet, 3-ik javított kiadás. Ezen hazánk újjaszületésének klasszikus története ideiglenesen 10 frt bolti ár helyett 6 frt rendkívül leszállított áron kapható.

A legrégibb és legnagyobb festék-üzlet!

GANOFSZKY LAJOS

a „Kék macská“-hoz Kossut-utca elején,
ajánl:

saját készítésű lenolaj-kenczében tört festékeket,
koesi-, butor-, vas-, fa-, bőr-, szines kalap és
padló-lakkeket.

Brunolint fényezett és fénytelen butorhoz.

PARKET-FÉNYMÁZ

sárgás és tiszta fehér színekben.

Puha és kemény padló-viaszt,

„RAPIDOL“

legújabb padló fényolajat.

Dr. Heidberg Tivadar-féle gyártmányok fő-
raktára, u. m.:

Carbolineum, fedéllemez, elszigetelő lemez,
carbolor, naftalin, carbolsav,

továbbá a megbízhatóbb hatású „OLIN“ poloska-
irtó szert,

Mindennemű ECSET-ÁRUT.

Mauthner-féle

kerti, vetemény, virág és gazdasági magvakat.

Szöllőtulajdonosok részére

raffia-háncsot és kékkövet.

Fűszer-árukat

a legjutányosabb árakban, pontos kiszolgálás mellett.

Mihalovits J. gyógyszerháza a „Kigyó“-hoz Debreczenben.

Harmat-Crème

A „Harmat-Crème“ egy teljesen ártatlan (ólom- és higanymentes) *nem zsírosó*, habsterü szépítő-szer, mely a bőrre kenetvén, annak *üdeséget, lágytságot, finomságot, szép hamvasságot* kölcsönöz s hosszú időre megóvja az arcot a megránczosodástól. A bőrbe teljesen felszívódván, nem hagy ennek felületén semmi zsírosságot, minélfogva *nappal is használható*. Nem teszi fényessé az arcot, de *fehérti* azt. Ennélfogva felülmul mindenemü készítményt. — Kiváló eredménnyel használható a bőr minden tisztátalanságainál, minők a *vörösség, májfolt, sömör, szeplő*,

Arcz-szépítő és Bőrápoló-kenőcs.

apró pattanások, bőrtkák, mitesserek, továbbá jól használ *bőrrepedéseknél, hámlásnál*, valamint *napégette vagy szélkifujta arcznál és késnél*.

A „Harmat-Crème“ használatánál az arcz szépsége ifjúságot jellemző hamvassága, sikos puhasága, üdesége igen-igen soká megőrizhető, anélkül hogy az a szervezetre legcsekélyebb káros befolyást gyakorolna.

1 tégely „Harmat-Crème“
ára 50 kr.

Készítő helye és főraktára:

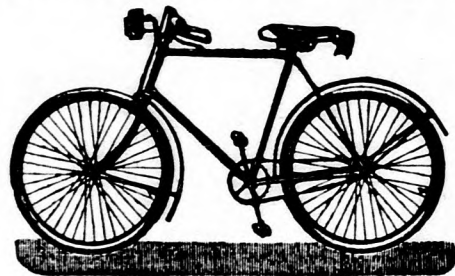
Mihalovits J. gyógyszerháza a „Kigyó“-hoz Debreczenben.

Hol lehet a legjobb kerékpárokat és varró-
gépeket venni?

Lengyel Józsefnél

az első magyar varrógép és kerékpárgyár
részvénytársaság vezérképviselőjénél

Debreczenben, Kossuth-(Czegléd)-utca 2155. sz., Rothschnek-ház.

A kerékpárok

kitünő angol acélból, a legpontosabban, valódi művészi tökéletességgel vannak előállítva. Varró- és himző-gépeink szintén kiváló anyagból, nagy tökélyvel készülnek, zajtalanul működnek s a legkiválóbb külföldi termékeket felülmulják.

==== Heti vagy havi részletfizetésre is kaphatók. ====

Teljes jótállás mellett.

➤ Műhimzésben és varrásban ingyen oktatás. ➤

Készpénzfizetésnél nagy árendedmény. Levélbeli megkeresésekre azonnal válaszolunk.

Árjegyzéket kívánatra ingyen és bérmentve küldünk.